

Enkele titels over de geschiedenis van het Oldambt

door Otto Knottnerus

Blécourt, A.S. de, Oldambt en Ommelanden. Rechtshistorische opstellen met bijlagen (Van Gorcum's Historische Bibliotheek 6), Assen 1935

Botke, IJ., De golden kette. Het Oldambt 1875: paradijs van de boeren (Scheemda en Veendam 1994)

Elerie, Johannes H.N. en Peter C.M. Hoppenbrouwers (red.), Het Oldambt, deel 2, Groningen 1991 (= Historia Agriculturae, 22)

daarin met name de literatuurverwijzingen bij mijn artikel

Hofstee, Evert Willem, Het Oldambt. Een sociografie, deel I: Vormende Krachten, Groningen/Batavia 1937, reprint Groningen 1990 (deel 2 is nooit verschenen).

Knottnerus, Otto S., 'Oldambt: het Puukje van de geheele Provincie', in: Jaarverslag Stichting Historisch Boerderij-onderzoek 1995, Arnhem 1996, 35-55

in deze bundel ook bijdragen over boerderijenbouw (W. Havik) en tuinen (N.H. Scholtens)

Algemeen Oldambt en aangrenzende gebieden:

Aalpoel, J., De vorming van het Oldambt. Literatuurrapport, z.pl. [1984]

Addens, N.G., Het Tien Karspelen Zijlvest tot zijn reglementering, Groningen 1963

Albers, L.H., Boerenerven in het Oldambt (Studiereeks bouwen aan een levend landschap), 2 dl., Utrecht 1991-92

Arends, Friedrich, Ostfriesland und Jever in geographischer, statistischer und besonders landwirtschaftlicher Hinsicht (3 delen, Emden 1818-20, herdr. Leer 1974), Rheiderland met name in dl. I, 155-200.

Bakker, J., Stormvloeden! Uit oude kronieken bijeenvergaard en breedvoerig omschreven vanaf 1625 tot en met Januari 1916, welke in 't bijzonder ons land hebben geteisterd, alsmede beschrijving omtrent het ontstaan van "De Dollard", met kaart van het verdronken "Reiderland", 2e dr. Scheemda 1925 (oorspr. 1906)

Blaauw, B.W., Geschiedenis van Oost Groningen, [Winschoten] 1969

Boekholt, P.Th.F.M., 'Nederlandse invloed op het schoolwezen in Oostfriesland, in het bijzonder in Reiderland', in: Driemaandelijks bladen 35 (1983), 67-80

Boekholt, P.Th.F.M., Een onderwijsrapport uit 1808. Verslag van een reis van onderwijsinspecteur Van den Ende via Noord- en Oost-Nederland naar Oost-Friesland, Groningen 1986

Boer, T.J. de, 'Groninger disputaties en promoties in de 17e en 18e eeuw', in: Groningsche Volksalmanak 1904, 124-140
(o.a. 135: Sibinga (1692), Voor de Oldampster liefhebbers, en 1716 Johan Geertsema, met Oldambster boer Pieter-oom)

Bueren, Godfried, Die Sturmfluthen des 3. und 4. Februars 1825, Weener 1825, repr. Weener 1983

Deiter, H. (red.), 'Gerhardi Oldeborchs, Pastoris zu Bunda im Reiderland, kleine ostfriesische Chronicke, betreffend die Jahre 1558 bis 1605' in Jahrbuch der Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Altertümer zu Emden 4, afl. 2 (1881)

Diarium van Egbert Alting, 1553-1594, uitg. W.J. Formsma en R. van Roijen (Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Grote serie 111), Den Haag 1964 (daarna: Protocol Julsingh)

Dollardzijlvest gepeild en aangekaart. Een kartografische kijk op de geschiedenis van land en water in het oosten van Groningen en Drenthe, red. J.N.H. Elerie e.a., Groningen 1992

Dongen, Ad van, Nostalgisch gezicht Oldambt. Vijftien plaatsen in het verleden..., Groningen 1983

Goudschaal, U.P., Herinneringen uit mijn bijna zeventigjarigen leeftijd, Groningen 1877

(Scheemda 1839-77)

De Geschiedenis van Westerwolde, Groningen 1991ff

1. J.J. Delvigne en G.J. Koopman, Het landschap (1991)
2. A.C. van Oorschot, De bevolking (1992)
3. F. Post en A.C. van Oorschot, De middelen van bestaan (1993)
4. A. Buursma (m.m.v. O.S. Knottnerus), De kerken (1995)
5. J.G. Kampman en P. Brood, Bestuur en rechtspraak (1996)

Gras, H., Bronnen voor de Geschiedenis van Westerwolde, Groningen 1991

Greeven, P.J., en D.C.A. Bout, 'Het Oldambt' in W. Banning (red.), Handboek pastorale sociologie, deel 3, Den Haag 1955, 72-101

Haakma Tresling, T., 'Proeve eener beschrijving van de volksvoeding in het arrondissement Winschoten', in: Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde 10/1 (1874), 593-618

Hoche, J.G., Reise durch Osnabrück und Niedermünster in das Saterland, Ostfriesland und Gröningen, Bremen 1800, herdr. Leer 1977

Hoek, Rudolf C., Schule im Rheiderland. Informationen zu Dokumenten aus 4 Jahrhunderten des Heimatmuseums Weener, Aurich 1980

Höschel, S., 'Dialect en standaardtaal in de regio Groningen/Oostfriesland' in Driemaandelijks Bladen 37 (1985), 19-25

Hofstee, E.W., 'Enige aspecten van de bevolking en samenleving in de Drents Groningse Veenkoloniën', in: Akademiedagen 2 (1949), 11-36

Hofstee, Evert Willem, De ontwikkeling van de huwelijksvruchtbaarheid in het Oldambt in de periode 1850-1950, in: J. Brummelkamp e.a. (red.), De wereld der mensen. Sociaal-wetenschappelijke opstellen aangeboden aan Prof. Dr. J.J. Fahrenfort, Groningen 1955, 295-353.

Hofstee, E.W., 'Wetgeving gedurende kritische perioden in het proces van sociale verandering', in: Speculum Langemeijer. 31 rechtsgeleerde opstellen, 201-221, Zwolle 1973

Kampman, J.G., Te-recht in Winschoten. Honderdvijftig jaar rechtspraak in Oost-Groningen, Scheemda 1988

Keuning, H.J., De Groninger Veenkoloniën. Een sociaal-geografische studie, Amsterdam 1933, repr. Groningen 1989

Keuning, H.J., 'Economische en sociale groeperingen in de Groninger Veenkoloniën in de 18e en de 19e eeuw', in: Tijdschrift voor economische en sociale geografie 41 (1950), 33-51

Knottnerus, O.S., 'Het anarchisme als gesecculariseerde bevindelijkheid' in Bulletin Nederlandse arbeidersbeweging 18 (1988) 38-53. Met enkele correcties opnieuw in Eerste Jaarboek Postdoctoraal Instituut voor de Sociale Wetenschap (Amsterdam 1991) 87-98.

Knottnerus, Otto S., 'Land zonder grenzen', in: J.N.H. Elerie en W.R. Foorthuis (red.), Het Oldambt, van verbeelding naar werkelijkheid. Visies op het ruimtelijke toekomstbeeld van het Oldambt, Groningen 1993, 7-11

Koning, Ruud, e.a., Fysische geografie, cultuurhistorie, botanie, en ornithologie Oldamt (Provinciale Planologische Dienst), Groningen z.j.

Kooper, J., Het waterstaatsverleden van de provincie Groningen, Groningen/Batavia 1939

Korte geschiedenis van het Waterschap "Reiderland", vanaf 1858-1904, 1904

Korteweg, S., 'Oost-Groningen - ein niederländisches Grenzgebiet', in: Jahrbuch des Emsländischen Heimatbundes 13 (1966), 15-54

Laan, K. ter, Prophecy van Jaarfke, Groningen 1931, herdr. 1961

Mansholt, D.R., "Vor einem halben Jahrhundert". Jugenderinnerungen eines Landwirtes aus dem Rheiderland um 1850, 1909, reprint Leer 1990

Muntinga, J.E., Het landschap Westerwolde, Groningen/Batavia 1945

Perton, H., 'De Oldambsters in het schip van staat (deel I: 1748-1750)', doctoraalscriptie geschiedenis, Groningen 1984

Potter, H., Reize door de oude en nieuwe oostelijke departementen van het Koninkrijk Holland en het Hertogdom Oldenburg, gedaan in het jaar 1808, II, Haarlem 1808), 135-142.

Priester, P. en Harm de Raad, De iezeren kette van d'armoude. Aspecten van de sociaal-economische geschiedenis van Beerta, 1800-1870, Groningen 1982

Registratie cultuurhistorisch waardevolle objecten in de gemeenten: Winschoten, Scheemda, Oosterbroek, Beerta, Midwolda, Finsterwolde, Nieuwolda en Termunten, deelgebied Oldambt (N. ged.) [door E. Degenhart Drenth en E. Stamhuis], [Stadskanaal 1989] (48+112 pp.)

Registratie cultuurhistorisch waardevolle objecten in de gemeenten: Hoogezand-Sappemeer, Oosterbroek, Muntendam, Meeden, Veendam: deelgebied; oude veenkoloniën / [opgenomen door] E. Degenhart-Drenth [en] E. Stamhuis
Auteur: E. Degenhart-Drenth; E. Stamhuis, [c1989] (120 pp.)
Jaar: [20e eeuw] (niet in openbare bestanden)

Rondom Eems en Dollard/Rund um Ems und Dollart. Historische verkenningen in het grensgebied van Noordoost-Nederland en Noordwest-Duitsland. Historische Erkundungen im Grenzgebiet der Nordostniederlande und Nordwestdeutschlands, red. Otto S. Knottnerus, Paul Brood, Walter Deeters en Haio van Lengen, Groningen/Leer 1992

o.a. 11-42: Knottnerus, 'Räume und Raumbeziehungen im Ems Dollart Gebiet' (met uitvoerige literatuurlijst), verder artikelen over vele onderwerpen

Roo van Alderwerelt, D. de, 'Een reis door Friesland, Drente en Groningen in het jaar 1845',

in De vrije Fries 48 (1968)

Rookmaker, H.E., Woningtoestanden in Westerwolde, Gronigen 1924 (met foto's van Middendorp, daarover ook J. Coppens, De bewogen camera, 1982, 155-75)

Schuurman, Anton J., Materiële cultuur en levensstijl. Een onderzoek naar de taal der dingen op het Nederlandse platteland in de negentiende eeuw: de Zaanstreek, Oost-Groningen, Oost-Brabant, Wageningen/Utrecht 1989.

Sissingh, W.J., Doorbraak-kolken in Oost-Groningen, uitg. N.J.N., Winschoten 1960

Stratingh, G.A[cker] en G.A. Venema, De Dollard. Geschied-, aardrijks- en natuurkundige beschrijving van dezen boezem der Eems, Groningen 1855, herdr. Harlingen/Groningen 1979.

Venema, G.A., 'De bodem van het Oldambt en van Westerwolde', in: Bijdragen tot de kennis van den tegenwoordigen staat der provincie Groningen 3 (1865), 1-102

Venema, G.A., 'De Veenen en Veenkoloniën in de provincie Groningen', in: Bijdragen tot de kennis van den tegenwoordigen staat der provincie Groningen 3 (1865), 261-319 en 365-456

Verslag van de commissie, benoemd door het Departement Winschoten van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, betrekkelijk de arbeiders-quaestie, Winschoten 1872

'Een 18e eeuwsch plezierreisje', in Groningse volksalmanak 1905, 159-176

Algemeen Groningen en Oost-Friesland (met informatie over Oldambt)

Zie ook bijdragen in Groningse Volksalmanak, Groninga en Groninger Kerken. In de Winschoter Courant verschenen in de jaren zeventig geregeld historische stukjes.

Voor de 19e eeuw

- Handelingen van het Genootschap ter Bevordering van Nijverheid, gevestigd te Onderdendam
- Tijdschrift van het Genootschap ter Bevordering der Nijverheid, gevestigd te Onderdendam
- Nieuwe Winschoter Courant
- Bijdragen tot de kennis van den tegenwoordigen staat der provincie Groningen, 1860-68?
- Bijdragen tot de kennis van de provincie Groningen etc. 1ff Groningen 1901ff

Bodewes, J.A., In naam van de vrijheid. Noord-Nederland gedurende de Franse bezetting (1795-1814), Haren 1994 (onsystematische fundgrube)

Bruijn, J. de, Plakkaten van Stad en Lande. Overzicht van de Groningse rechtsvoorschriften in de periode 1594-1795, Groningen 1983

Dijkema, H., Proeve van eene geschiedenis der landhuishouding en beschaving in de provincie Groningen; van de vroegste sporen der geschiedenis tot op onze tijd, 2 delen, Groningen 1851

Doornbos, W.G., Genealogische bibliografie van de provincie Groningen, Groningen 1995

Engelbrecht, J., Die reformierte Landgemeinde in Ostfriesland im 17. Jahrhundert. Studien zum Wandel sozialer und kirchlicher Strukturen einer ländlichen Gesellschaft, Frankfurt 1982 (ook Rheiderland)

Hagedorn, B., Ostfrieslands Handel und Schifffahrt im 16. Jahrhundert (Berlijn 1910 (divers over Oldambt)

Hagedorn, B., Ostfrieslands Handel und Schifffahrt vom Ausgang des 16. Jahrhunderts bis zum Westfälischen Frieden (1580-1648) (Berlijn 1912)

Historie van Groningen, red. W.J. Formsma e.a., Groningen 1976, herdr. 1981

Huizenga-Onnekes, E.J., Het menscheijk leven in 't Groninger land. Een volkskundige studie (Nieuw Groninger mozaïk, 1), Assen 1939

Joosting, J.G.C., 'De provincie Groningen in 1808', in: Groningse volksalmanak 1922, 108-168 (naar H.J. Wichers, archief gew. besturen)

Kappelhoff, B., Absolutistisches Regiment oder Ständeherrschaft: Landesherr und Landstände in Ostfriesland im ersten Drittel des 18. Jahrhundert, Hildesheim 1982 (ook

Rheiderland).

Keuning, H.J., De regio Groningen. De geografisch-economische geschiedenis van een regionale centrum-stad en haar ommeland, Groningen 1974

Kooij, Pim, Groningen 1870-1914. Sociale verandering en economische ontwikkeling in een regionaal centrum, Assen/Maastricht 1987

Lüpkes, W., Ostfriesische Volkskunde, 2. durchgesehene und erweiterte Aufl. Emden 1925, repr. Leer 1972

Onnekes, Johs., Zeden, gewoonten en gebruiken in de provincie Groningen, Kuilenburg 1885 (herdr. Ten Boer 1988)

Nederland en het Noorden. Opstellen aangeboden aan prof.dr. M.G. Buist ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar, red. K. van Berkel, H. Boels, W.R.H. Koops, Assen/Maastricht 1991

Pathuis, A., Groninger gedenkwaardigheden. Teksten, wapens en huismerken van 1298-1814, Assen/Amsterdam 1977

Priester, Peter en Anton Barske, 'Vervolging van tovenaars(en) in Groningen, 1547-1597', in: Volkskundig bulletin 12 (1986), 50-76 (met oudere literatuur)

Rondom de reductie. Vierhonderd jaar provincie Groningen 1594-1994, red. P.Th.F.M. Boekholt e.a. (Assen 1994)
o.a. 287-308: IJ. Botke, "'Van de boer hangt alles of". De Groninger landbouwer in eigen en andermans ogen, 1800-1900'

Rossum, Frans van, Van Lauwerszee tot Dollard tou. 125 jaar waterstaatkundig beheer van Stad en Ommelanden door de Provinciale Waterstaat, Groningen 1990

Schroor, Meindert, Wotter. Waterstaat en waterschappen in de provincie Groningen 1850-1995, Groningen 1995

Siemens, B.W., Toelichting behorende bij de historische atlas van de provincie Groningen, 2 delen, Groningen 1962

Sleebe, Vincent C., In termen van fatsoen. Sociale controle in het Groningse kleigebied 1770-1914 (Groninger historische reeks, 11), Groningen 1994

Smith, A. (Beerta), Geschiedenis der provincie Groningen, Groningen 1849

spie Spiegel van Groningen. Over de schoolmeestersrapporten van 1828, red. P.Th.F.M. Boekholt en J. van der Kooi (Groningse historische reeks, 13), Assen 1995

Ufkes, Tonko, 'De kerstvloed van 1717. Oorzaken en gevolgen van een natuurramp', scriptie geschiedenis, Groningen 1984

Winter, P.J. van, De lijsten der hoogstaangeslagenen in het Departement van de Westereems, Den Haag 1951 (gegevens van vooraanstaande boerenfamilies rond 1800)

Literair-volkskundig

Vooral de honderden uitgaven van J. Bakker te Drieborg, later Scheemda bieden veel materiaal.

Bakker, J., Veurdrachten in de Gröninger toal, zoals 't in 't Oldambt sproken wordt, vertoald en vergoard deur den oetgever, Drieborg 1887

De boerenzeun van Bellingwolde als soldaat en als landlooper, in twee lietjes in de Gron. volkstaal, Groningen 1818

Eelssema, W.J.
divers

Eissengiesser, Ain en twintig moal Eerappels of Hou Harm 't in de Westerd afgoan is (1893, Drieborg 21911)

Haan, Tj.W. de, Smeulend vuur. Groninger volksverhalen, Meppel 1974 (Wagenborgen)

'n Hijn plezierig proatje over de peerriederei tusschen twee Oldambster Boeren en ein Jeude mit zedelijke anmarkingen verbonden, door Anonymus, Winschoten, E. Verwer (1856 of 1858)

Iipsema Vinckers, H., 'De Pijjekker. Eene vertelling', in: GVA 10 (1846), 144-166 (Oldambt)

Koning, B.A., Lange Jan. Een Groninger roman, Haarlem 1972, reprint in 2 delen, Groningen z.j. (Nieuw-Scheemda)

Laan, K. ter, Nieuw Groninger woordenboek, Groningen 1929, repr. 1977

Laan, K. ter, Groninger volksleven, deel 2: Beschrijvende folklore, Groningen 1961

Looijenga, Klaas J., Jeugdherinnerens van "n Muntendammer Kouvreter", Groningen 1978

Marja, A., Tussen Beerta en Parijs

Nieuwe schuitpraatjes in Groningerland, grootendeels in den Groninger tongval door den schrijver van de Zamenspraak tusschen Pijter en Jaap, Groningen (Schierbeek) 1836

Oabels, Oabel (pseud. voor A.J. Abels), Bie tille harom, Groningen 1977 (Finsterwolde, daarnaast serie schetsen in Winschoter Courant)

Old-ambter koppers almanach op het jaer onses Heeren ende Salighmakers Jesu Christi 1699, door A. Esseni ter Cas, Groningen 1699 (UB, GAG of RAG heeft exemplaar 1694)

Pak-aan, Jan, Wijt je waarom Eekma schelt? 't Is uut wroakzucht en om geld. Een riemke veur het Algemein ien de Groninger tongval, Groningen 1840

Panman, E.G., Winter in 't Oldambt: schildering uit ons volksleven in den Oldambster

tongval, Drieborg 1894

rare Rare reize van Groningen naar Winschoten, 1868 (UB)

Roelofs, B., 'Trouwe, eenvoudige zielen (Oldambster dialect)', in: Groningsche Volksalmanak 1916, 62-76

Schierbeek, Bert, Weerwerk. 't Platteland, Amsterdam 1980

Scholtens, H.J., Batje. Belevenissen van een olle vrijgezel oet de Pekel, Winschoten z.j.

Werkman, M.H., Ennemaheert. Roman uit het Groningsche land, Winschoten z.j.

Wijnholts-Mein, T.
diverse romans

Zwiers, Dick, Winschoter herinneringen. Kostelijke verhalen en anecdotes, 1900-1940, Scheemda 1940

Middeleeuwen

slechts selectie van titels over kloosters en archeologie:

Backmund, N., 'Verkoop en afbraak van Heiligerlee en Nyeklooster op-den-Dam in 1597', in: Sacris Erudiri. Jaarboek voor godsdienstwetenschappen 7 (1955), 381-385

Blok, P.J., 'Het Oldambt in oude tijden', in: Groningsche volksalmanak 1890

Breuer, Hubert, 'Dollart und Ems. Die Folgen der Dollartbildung für das Gebiet der unteren Ems: ein Beitrag zur geomorphologie und zur hydrodynamik des Emsstromes', in: Jahrbuch der Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Altertümer zu Emden 45 (1965), 11-90

Casparie, W.A., en J. Molema, 'Het middeleeuwse veenontginningslandschap bij Scheemda', in: Palaeohistoria 32 (1990, verschenen 1993), 271-289

Damen, Cornelius Ignatius, Geschiedenis van de Benedictijnenkloosters in de provincie Groningen, diss., Assen 1972

Ehbrecht, Wilfried, Landesherrschaft und Klosterwesen im ostfriesischen Fivelgo (970-1290), Münster 1974

Engelen, G.B., 'Oude dijken in de westelijke Dollardboezem', in: Tijdschrift van het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap, 2e reeks, 82 (1965), 72-82

Fockema Andreae, S.J., Studien over waterschapsgeschiedenis, deel 6: Oostelijk Groningen, Leiden 1950

Friedländer, E. (red.), Ostfriesisches Urkundenbuch, 2 delen, Emden 1878-81. Dl. 3 door G. Möhlmann, Aurich 1975

'Funde aus den untergegangenen Dollart-Dörfern', in: Upstalboom-Blätter 10/11 (1921/23), 130ff

Groenendijk, H.A., Landschapsontwikkeling en bewoning in het Herinrichtingsgebied Oost-Groningen, 8000 BC - 1000 AD, Groningen 1993

Groenendijk, H.A., 'Dollartflucht oder allmähliche Siedlungsverschiebung? Ein Steinhaus und Wirtschaftsspuren im überschlickten Moor bei Vriescheloo (Gem. Bellingwedde, Prov. Groningen)', in: Palaeohistoria 31 (1989, verschenen 1992), 267-305

Groenendijk, H.A., 'Middeleeuwse veennederzettingen in Noordoost-Groningen', in: Paleo-aktueel 1 (1990), 89-92

Groenendijk, H.A., 'Middeleeuwse bedijking aan de rand van de Dollard bij Zuidbroek (Gr.)', in: Paleo-aktueel 2 (1991), 118-22

Groenendijk, H.A., en W. Schwarz, 'Mittelalterliche Besiedlung der Moore im Einflußbereich des Dollarts', in: Archäologische Mitteilungen aus Nordwestdeutschland 14 (1991), 39-68

Halbertsma, H., Overzicht van de stand van het oudheidkundig onderzoek in de Dollardgebieden, in opdracht van de "Dollard-Commissie" verricht, Amersfoort 1951

Halbertsma, 'Sporen van verdronken dorpen en verlaten Cisterciënser kloosters. Dollardgebieden (Groningen)', in: Berichten van de Rijksdienst voor hede Oudheidkundig Bodemondrezoek in Nederland 3 (1952), 18-20

Halbertsma, H., 'Smalagonia. Bijdrage tot de geschiedenis van het Oldambt', in: De vrije Fries 42 (1955), 118-131

Hazelhoff, B., 'Wagenborgen aan en van de kust', in: Bulletin van de Historische Kring de Marne 4 (2) (1977), 33-49

Homeier, H., 'Einbruch und weitere Entwicklung des Dollart bis um 1600', in: Forschungsstelle Norderney der Niedersächsischen Wasserwirtschaftsverwaltung. Jahresbericht 27 (1976)

Jacob-Friesen, K.H., und F. Ritter, 'Die frühgeschichtliche und mittelalterliche Dollartfund auf dem Nesserlander Watt in Mai 1921 und 1922', in: Jahrbuch der Gesellschaft ... zu Emden 21 (1925), 237ff

Ligtendag, W.A., De Wolden en het water. De landschaps- en waterstaatsontwikkeling in het lage land ten oosten van de stad Groningen vanaf de volle middeleeuwen tot ca. 1870, Groningen 1995

Molema, Jan, 'Het "Ol Kerkhof": te Scheemda', in: Groninger Kerken 6 (1989), 130-134

Molema, J., 'De opgravingen op het kerkhof van het verdronken dorp Scheemda', in: Paleohistoria 32 (1990), 247-270

Molema, J., 'Kerken in de voormalige Dollardboezem (Gr.)', in: Paleo-aktueel 2 (1991), 123-126

Molema, Jan, 'Van de Mieden, Egeste en Broke. De middeleeuwse nederzettingsgeschiedenis van het zuidwestelijk Wold-Oldambt in kort bestek', in: Groninger kerken 10 (1993), 129-136

Noordhuis, G.F., De Johanniters in Stad en Lande. Geschiedenis van de Johanniters in de provincie Groningen (13e-17e eeuw), Amstersfoort 1982

Ozinga, M.D., De Nederlandsche monunemnten van geschiedenis en kunst, deel 6: Oost-Groningen, Den Haag 1940

Ramaer, J.C., 'De vorming van den Dollart en de terpen in Nederland, in verband met de geografische geschiedenis van ons polderland', in: Tijdschrift Koninklijk Nedederslansch Aardrijkskundig Genenootschap 26 (1909), 1-61, 264f

Siemens, B.W., Dijkrechten en zijlvesten, Groningen 1974

Siemens, Dollardkaart (lichtdruk)

Smet, L.A.H. de, Het Dollardgebied. Bodemkundige en landbouwkundige onderzoeken in het kader van de bodemkartering, 2 delen, diss. (Versl. Landbouwk. Onderz. 67, 16; De bodemkartering van Nederland, 20), Wageningen 1962

Tromp, C., Groninger kloosters, Assen-Maastricht 1989

Vries, W. de, Groninger plaatsnamen, 1946

Wassermann, E., Aufstrecksiedlung in Ostfriesland. Ein Beitrag zur Erforschung der mittelalterlichen Moorkolonisation (Aurich 1985).

Westendorp, Nicolaus, Over eenen ontdeekten grafheuvel te Termunterzijl, Groningen 1819

Wiemann, H., 'Studien zur Geschichte des Reiderlandes', in: Emders Jahrbuch 48 (1968), 5ff

Wildvang, D., Das Alluvium zwischen der Ley und der nördlichen Dollardküste, Upleward 1915

Wildvang, Dodo, Das Rheiderland, Upleward 1921

Wobcken, Carl, Die Entstehung des Dollarts (AuV 24), Aurich 1928

Politiek tot en met 19e eeuw:

Alting, Bernhard, Der Old-Ampten Dependentie van de Stadt Groningen, Groningen 1643

Boer, Léon, 'Jan Freerks Zijlker (1805-1868)', scriptie geschiedenis, Groningen 1996

Copie van een brief door een Oldambster aan een Groninger, ca. 1785

Dijkstra, C.E., 'De Oldambten tegen de stad - een vruchteloze strijd' in Groningse volksalmanak. Historisch jaarboek voor Groningen 1974/75, 39-58

Fruin, R., Overzicht der staatsgeschiedenis van Westerwolde tot zijn vereeniging met de
XVII
Nederlanden,
diss. jur.,
Leiden 1886

Formsma, W.J., De wording van de Staten van Stad en Lande tot 1536, Assen 1930

Formsma, W.J., De Ommelander strijd voor zelfstandigheid in de 16e eeuw (1536-1599). Een zelfstandig vervolg op "De wording van Stad en Lande tot 1536" (Van Gorcum's Historische Bibliotheek 15), Assen 1938

Formsma, W.J., 'Het ontstaan van de Rijksgrens bij Nieuweschans'(1950), in: Geschiedenis tussen Eems en Lauwers (1988), 84-97, eerder in: Groningse volksalmanak 1950, 90-113

Hart, Marjolein 't, 'Rulers and Repertoires: The Revolt of a Farmers's Republic', Paper for the Conference Structure, Identity and Power: The Past and Future of Collective Action (Amsterdam, 2 tot 4 juni 1995), ter perse

Miert, Jan van, Wars van clubgeest en partijzucht. Liberalen, natie en verzuiling, Tiel en Winschoten 1850-1920, Amsterdam 1994.

Modderman, Jan Renees, Iets over de te dezer door de Stad Groningen op nieuw, over het Oldambt, Westerwoldingerland, het Gorecht en Sappemeer, gepraetendeerde superioriteit, 1816

Nijman, Jouke, 'Spanningen en conflicten tijdens de agrarische crisis. Een onderzoek naar petitiebewegingen in de periode 1820-1835', scriptie geschiedenis, Groningen 1988

Prins, P., 'Eenige opmerkingen over religieuze volkskunde', in: Gereformeerd theologisch tijdschrift 29 (1928/29), 182-203

J. Smit, 'De orangistische woelingen in het Oldambt in augustus 1799', in: Groningse Volksalmanak 1919, 72-89

S[mith], A.H., 'Historische herinneringen', in Groningen, cultureel maandblad 5 (1922/23), 9-13

Smith, A.H. (Veendam), Oldambster woelingen. Historische herinneringen uit de jaren 1834-1835. Op en om de Oude Pijp te Winschoten, Drieborg (1922)

Winter, P.J. van, 'Hoe heeft de provincie Groningen haar grenzen gekregen'. in: Groningse volksalmanak 1942, 1-78, ook in: dez., Verkenning en onderzoek (Groningen 1965), 189-240

Zijlker, J.F., 'Het dagboek van Jan Freerks Zijlker; met een inleiding door W.J. Formsma', in: GVA 1948, 83-221

Landbouw, nijverheid en verkeer:

[Addens, N.G.], De Groninger Maatschappij van Landbouw. Gedenkboek, 1837-1937, 1937

Addens, N.G., De vraagpunten der Groninger Maatschappij van Landbouw, 1852-1941 (Agronomisch-historische bijdragen, 4), Wageningen 1950

Ali Cohen, L., 'Proeve eener Statistiek van den landbouw in de gemeente Winschoten over het jaar 1859, opgenaakt door de gemeentelijke Comissie voor de Statistiek van den Landbouw aldaar, met eene geologische en agronomische kaart der gemeente Winschoten, benevens afbeeldingen van eener landbouwers- en eene arbeiderwoning', in: Bijdragen tot de kennis van den tegenwoordigen staat der provincie Groningen, 2 (1861), 197-331

Buurma, krantenartikelen over landbouw te Midwolda en Nieuwolda in 19e eeuw, 3 en 14 maart 1898

Buursma, A., e.a., Met bus, trein en tram door 't Wold en 't Oldambt. Openbaar vervoer in de Woldstreek en het Oldambt in de afgelopen honderd jaar, Bedum 1996

Clement, Marcel, Transport en economische ontwikkeling. Analyse van de modernisering van het transportsysteem in de provincie Groningen (1800-1914), Groningen 1994

D[elden], A. van, 'Zaaddorschen in 't Oldambt', in Groningen, cultureel maandblad 10 (1927), 138-140 (te Meeden)

Dendermonde, Max, Hoe wij het rooiden, de veenkoloniale aardappelboer en zijn industrie, Veendam 1979

Ebels, F.E.H., Honderd jaren landbouworganisatie 1842-1942. Schets van de geschiedenis der Afdeling Beerta van de Groninger Maatschappij van Landbouw (Winschoten z.j.)

Enquête, gehouden door de staatscomissie, benoemd krachtens de weg van 19 januari 1890, tweede afdeling (Veenkoloniën)

Friedrich, W.J., 125 jaar de fabriek. Karton in Nieuweschans, Nieuweschans 1995

Frieswijk, Johan, Om een beter leven. Strijd en organisatie van land- en veenarbeiders in het noorden van Nederland (1850-1914), Leeuwarden 1989

Giezen, J.S., De geschiedenis van de n.v. stoomtramwegmaatschappij "Oldambt-Pekela", Scheemda 1982

Gooren, H.M.C., en L.J.B. Heger, Per mud of bij de week gewonnen. De ontwikkeling van beloningssystemen in de Groningse landbouw, 1800-1914, Groningen 1993.

Gruner, J., Meine Wallfahrt zur Ruhe und Hoffnung oder Schilderung des sittlichen und bürgerlichen Lebens Westphalens am Ende des achtzehnten Jahrhunderts, I (Frankfurt 1802), 308-321

Jager, G. de, 'De Oldambster landbouwer en zijn bedrijf vóór 60 jaar en thans', in Groningen, cultureel maandblad 10 (1927), 70-73 (Midwolda)

Haan, Klaas B., De klokkengieters Van Bergen: van Midwolda naar Heiligerlee, 1795-1980, Winschoten 1992

Hekker, R.C, 'Het Oldambster boer'nspul', in: Groningen 30 (1948), 84-96

Hensmann, Menna, 'Kien Luns in d'Rook - Aus dem leben der rheiderländer Landarbeiter', in: Ostfriesland 1989/2, 44-50

Hoekman, P., J. Houkes, B. Meijer, 'Stroocarton. De geschiedenis van de strokartonindustrie in de Groninger Veenkoloniën', interne publicatie Projectgroep Regionale Onderontwikkeling, Sociologisch Instituut, Groningen 1980

Honderd jaar plattelandsleven in Groningen. Uitgave Groninger Maatschappij van Landbouw, (Groningen) 1952

Hoorn, W.A. van, "Reiderland", het verhaal van een Coöperatieve Strokartonfabriek, z.pl.z.j. [Winschoten 1968/69]

Koldam, W. van, H. van der Veen, J.N. Wilkens, Veenkoloniale zeevaart, Veendam 1979 (ook Oldambt)

Kuperus, J.A., 'Resultaten van een Groninger landbouwbedrijf (1832-1876)', 205, in Historia agriculturae 3 (1956), 171-252
(Midwolda, hierbij: 255-261, L.A.H. de Smet, 'De bodemgesteldheid van het bedrijf Buurma te Midwolda')

Landbouwkundige beschrijvingen uit de 19e eeuw, del I: Groningen, red. G.H. Kocks, J.M.G. van der Poel, Wageningen 1979
daarin: C.J. Geertsema, 'Beschrijving van den landbouw in de districten Oldambt, Westerwolde en Fivelingo' (1868); H.C. van Hall, 'Schets van den landbouw in Nieuw-Scheemda (Prov. Groningen); uit aantekeningen van C.J. Geertsema aldaar'(1845)

Leemhuis, H.R., De geschiedenis van de "Spaarbank Beerta" van de Groninger Maatsch. van Landbouw gedurende de eerste eeuw van haar bestaan, z.pl. 1943

Meijers, P.G., 'Aantekeningen over een Oldambster bedrijf in de 19e eeuw', in: Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie 39 (1948), 447-454

Minderhoud, G., Het landbouwbedrijf op de Groninger klei, Groningen 1917

Minderhoud, G., Ontwikkeling en betekenis van de landbouwindustrie in Groningen, Groningen 1925

Paping, Richard F.J., 'De nijverheid op het Groninger platteland 1800-1860. Bedrijfsstructuur en loonontwikkeling', in: Economisch en sociaal-historisch jaarboek 53

(1990), 80-116 (overdr.; niet 54/1991?)
met literatuur over industrialisatie 19e eeuw

Paping, Richard F.J., 'Timmeren en metselen aan de kerk van Farmsum, werken en verdienen, 1773-1891', in: Jaarboek voor de geschiedenis van bedrijf en techniek 8 (1991), 38-62

Paping, Richard F.J., 'Industriële windmolens op de Groninger klei 1770-1860', in: Jaarboek voor de geschiedenis van bedrijf en techniek 9 (1992), 69-94

Paping, Richard F.J., 'Vaste en losse arbeiders en de werkloosheid op de Groninger klei 1760-1820', in: NEHA-Jaarboek voor economische, bedrijfs- en techniekgeschiedenis 57 (1994), 122-158

Paping, Richard F.J., 'Voor een handvol stuivers'. Werken, verdienen en besteden: de levensstandaard van boeren, arbeiders en middenstanders op de Groninger klei 1770-1860, Groningen 1995

Priester, P., 'Agrarische produktie en werkgelegenheid in een Groninger gemeente: Beerta, 1800-1870', in: Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis 11 (1985), 51-86

Priester, Peter R., De economische ontwikkeling van de landbouw in Groningen 1800-1910. Een kwalitatieve en kwantitatieve analyse, Groningen 1991.

Rauchfuß, Wolfgang, 'Schlickschlitten als Mehrzweckgerät', in: Jahrbuch der Männer vom Morgenstern 57 (1978), 255-76

Roelofs, B., 'Een welgeslaagde hazardeuze onderneming', in Groningse volksalmanak 1914, 121-133 (koolzaad 1740)

Smet, L.A.H. de, 'Iets over de geschiedenis van het bodemgebruik in het Oldambt', in: Groninger landbouwblad 38 (1960), 289C-E

Stroink, A.F., Vijftig jaar landbouworganisatie 1942-1992: vervolg op het gedenkboek van de afdeling Beerta van de Groninger Maatschappij van landbouw 1842-1942, 1992

Toxopeus, P.A., 'Landbouwtoestanden, zeden en gebruiken in de Prov. Groningen vanaf 1825 tot 1925', verschenen in afleveringen in Groningen, Cultureel Maandblad 16-19 (1933-36) (omgeving Borgsweer)

Uitkomsten van het onderzoek naar den toestand van den landbouw in Nederland, Den Haag 1890 (met gedetailleerde rapporten uit Bellingwolde en Finsterwolde)

Uut stro zet. Honderd jaar strokarton in de Groninger Veenkoloniën, Veendam 1985

Van Kleiland, Tichelwarken un Backstenen. Ein Streifzug durch das Ziegeleiwesen des Rheiderlandes, hrsg. Hedwig Hangen, Aurich 1983, 3. Aufl 1991

Veen, Harm van der, Boeren op toegemaakte grond. Geschiedenis van de veenkoloniale

landbouw, Groningen 1992

vers Verslag van het verhandelde op het XIVde Nederlandsch Landhuishoudkundig Congres gehouden te Winschoten den 21sten, 22sten, 23sten, 24sten en 25sten Junij 1859, Groningen 1860

Verslagen betreffende den oeconomischen toestand der landarbeiders in Nederland (Groningen/Den Haag 1908) dl. I, 113-155, bijlage I, 1-33.

Vis, A., De Johannes Kerkhovenpolder. Een episode uit de herovering van de Dollard, Hoorn 1952

Wander, B., Het Oldambster boerenbedrijf van 1800-1920. Een voorlopige oriëntatie aan de hand van literatuur (Nederlands Openluchtmuseum) , Arnhem 1977

Westerhoff, R., Tweektal redevoeringen, uitgesproken bij de opening en bij de sluiting van het XIVde Nederlandsch Landhuishoudkundig congres te Winschoten, Groningen 1860, herdr. Winschoten 1868

Wiese, H., en J. Bölts, Rinderhaltung im nordwesteuropäischen Küstengebiet vom 15. bis zum 19. Jahrhundert (Stuttgart 1965) (met gegevens over veeteelt Rheiderland 1600-1850)

Zijlker, J.F., De Groninger landbouwer en zijn vak (Groningen 1843)

Religie

Acta der provinciale en particuliere synoden, gehouden in de Noordelijke Nederlanden gedurende de jaren 1572 tot 1620, uitg. J. Reitsma en S.D. van der Veen, 8 delen, Groningen 1892-1899

Zevende deel: Groningen 1595-1620. Groningen 1898

Anderhalve eeuw gereformeerden in stad en land, red. A.P. Crom e.a., 12 delen, Kampen 1983-86

dl. 3: Groningen (1984)

Berkum, H. van, Schortinghuis en de vijf nieten. Eene bladzijde uit de geschiedenis van het kerkelijk leven in 't Oldambt 1730-1750, Utrecht 1859

Duinkerken, W., Sinds de Reductie van Stad en Lande... (biografieën en lijsten van predikanten)

Foorthuis, W., en J. van Dijk, 'Religies in de Veenkoloniën (1600-1900)', scriptie, Groningen z.j.

Groenendijk, L.F., 'Het Oldambtster piëtisme gewogen door Gerhard Meyer 1655-1718' in Nadere reformatie. Documentatieblad 9 (1985), 43-61

Hage, R. en J.H. de Vey Mestdagh, De Joodse gemeenschap van Veendam-Wildervank, Muntendam en Meeden (Bouwstoffen voor de geschiedenis van de Joden in Groningen, 3), Groningen 1985

Harmanny, Jelte, 'De oefeningen en de afscheiding', in: Documentatieblad nadere reformatie 9 (1987), 78-87

Knottnerus, O.S., art. 'Tjaden, Sicco' en 'Wallis, Uke', in J.D.R. van Dijk en W.R. Foorthuis (red.), Vierhonderd jaar Groninger Veenkoloniën in biografische schetsen, Groningen 1994, 212-217 en 252-258

Hollweg, W., Die Geschichte des älteren Pietismus in den reformierten Gemeinden Ostfrieslands von ihren Anfängen bis zur großen Erweckungsbewegung (um 1650-1750)(Aurich en Leer 1978)

150 jaar Gereformeerde Kerk Midwolda [Warffum 1986]

Koeman-Poel, G.S., Een synagoge in het veen. Het verhaal van de "Pekelder" joden 1693-1942, Oude-Pekela 1989

Koers, J.P., 150 jaar Gereformeerde Kerk Scheemda, Scheemda 1990

Koers, J.P., Gereformeerde Kerk Midwolda, ***

Koers, J.P., De Hervormde Kerk van Scheemda, Scheemda 1988

Kromsigt, J.C., Wilhelmus Schortinghuis. Eene bladzijde uit de geschiedenis van het piëtisme in de Gereformeerde Kerk van Nederland, Groningen 1904.

Lieburg, Frederikus Angenietus, Profeten en hun vaderland. De geografische herkomst van de gereformeerde predikanten in Nederland van 1572 tot 1816, Zoetermeer 1996 fl. 60

Bijlage: Repertorium van Nederlands hervormde predikanten tot 1816, eigen uitgave, Dordrecht

Mallinckrodt, W., 'Sicco Tjaden. Eene bladzijde uit de geschiedenis der Ned. Herv. kerk in de provincie Groningen', in: Nederlands archief voor kerkgeschiedenis 11 (1914), 41-77

Schut, Egbert, Geschiedenis van de joodse gemeenschap in de Pekela's 1683-1942 (Groninger Historische Reeks 7), Assen 1992?

Smid, Menno, Ostfriesische Kirchengeschichte (Ostfriesland im Schütze des Deiches 6), Pewsum 1976

Vastert, C.J., Herinnering aan het eerste eeuwfeest van den wederopbouw eener katholieke kerk te Winschoten: 1 oktober 1800-1 oktober 1900, 1900

Vey Mestdagh, J.H. de, e.a., Joden in noord-oost Groningen: de Joodse gemeenschappen in Appingedam, Bierum, Delfzijl, Kantens, Loppersum, Middelstum, Stedum, Ten Boer, Termunten, Uithuizen, Uithuizermeeden, Usquert, 't Zandt en omliggende dorpen (Bouwstoffen voor de geschiedenis van de Joden in Groningen **; Nedersaksische studies van de Stichting Sasland, 4), Groningen 1980

Vree, J., De Groninger godgeleerden. De oorsprong en de eerste periode van hun optreden (1820-1843), diss. VU, Kampen 1984

Wassenberg, Karl, Tee in Ostfriesland. Vom religiösen Wundertrank zum profanen Volksgetränk, Leer 1991 (samenhang thee en piëtisme)

Wesseling, J., De afscheiding van 1834 in Groningerland, dl. 2, Groningen 1974

Woude, Rolf van der, "'O! Elendig Christendom". Een beschrijving van het piëtisme in Groningen in de eerste helft van de achttiende eeuw tegen de achtergrond van de sociaal-economische situatie', scriptie MO geschiedenis, Groningen z.j. [1986?]

Wumkes, G.A., De gereformeerde kerk in de Ommelanden tusschen Eems en Lauwers (1595-1796), Groningen 1904, herdr. Groningen 1975

Wumkes, G.A., 'Ds. Remko Engels en het Réveil', in: Groningse volksalmanak 1914, 94-120

- heksengeloof te Midwolda 1769: Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis 2 (1903)

20e eeuw:

Arbeid voor Oostelijk Groningen, uitg. Wiardi Beckman Stichting,, Amsterdam 1953

Bakker, J., "Maar verder is hier niks gebeurd...". Oorlog en bevrijding gemeente Scheemda: Heiligerlee, Midwolda, Nieuwolda, Nieuw-Scheemda, 't Waar, Oostwold, Scheemda, Westerlee, Assen 1995

Barth, H.M., "'Moral Economy" und Arbeiterbewegung. Landarbeiter und Gewerkschaften in Ostfriesland' in W. Günther, Gesellschaftliche Bewegungen in Nordwestdeutschland und Nordpolen. Beiträge zur Geschichte der Arbeiterbewegung. Vorträge am 11. und 12. Juni 1987 gehalten auf dem Symposium des Historischen Seminars der Universität Oldenburg (Oldenburg 1987), 75-135

Blauw, W., en H. Kuipers, Van de paal gerukt? Jongeren aan de rand van de Oost-Groninger samenleving, Groningen 1982

Boer, A. de, 'Arbeiders moeten er voor vechten. Landarbeidersbond en loonstrijd in Oostelijk Groningen 1919-1929', scriptie geschiedenis Universiteit van Amsterdam 1984

Boer, G.J. en R. Tamstra, 'Kommervol karton', in: Geografisch tijdschrift 7 (1973)/4, 249-258

Bogt, H.J. ter, en H. Coppinga, Van agrarisch gewest naar moderne regio. ETIG, Groningen 1937-1987, Groningen 1987

Braun, M., De regeringskommissaris in Finsterwolde, een bijdrage tot de geschiedschrijving van de Koude Oorlog in Nederland, Amsterdam 1975 (over Finsterwolde in 1953)

Bruintjes, G., Socialisme in Groningen 1881-1894, Amsteream 1981

Buning, L.

'Onrustig Oldambt. Met zeven mijnlslaarzen door 100 jaar bewogen historie', in: Feestkrant Winschoter Courant, januari 1970 (kopie)

Buning, L.

'Wil en willekeur in Noordoost Nederland', artikelenserie Winschoter Courant 1978 (o.a. 28-11)

Buning, L., 'Sociale beroering in Oostelijk Groningen', in: Groningse volksalmanak (1979), 125-153 (over de jaren twintig en dertig)

Dijk, G.J. van, en B. Vink, 'Avondrood in Finsterwolde', in: Intermediair 22, no. 49 (5-12-1986), pp. 13-19 (over de ondergang van het communisme)

Dijk, Tjarko van, "'De Bond van Orde door Hervorming". Een reformatorisch-comservatieve beweging in Groningen in de jaren 1983-1899', scriptie geschiedenis, Groningen 1980

Doornbos, H., Noodlanding in het Proostmeer. Kroniek van de bevrijding van Wagenborgen,

Wagenborgen 1993

Een eeuw socialisme en arbeidersbeweging in Groningen 1885-1985, red. P. Hoekman, J. Houkes en O. Knottnerus, Groningen 1986
en daarin vermeldde titels

Fischer, J., Vijf dorpskranten in het Oldambt: Nijs oet t ol loug, diss. Utrecht 1973

Gogh, M. van, en E. Schaper, 'Akkerbouwers in het Oldambt, een visie op de toekomst', ongepubl. scriptie, Vakgroep Algemene en Regionale Landbouwkunde, Landbouwniversiteit Wageningen, 1991

Haveman, J., De ongeschoolde arbeider. Een sociologische analyse (Bouwstenen voor de kennis der maatschappij, 9), Assen 1952 (m.b.t. Muntendam)

Haveman, J., De ongeschoolde arbeider. Een sociologische analyse, Assen 1952 (vooral over Oost-Groningen en stad Groningen)

Haveman, J., 'Sociale spanningen in de betrekkingen tussen boer en landarbeider in een Noord-Nederlands landbouwgebied', in: Akademie-dagen 6 (Amsterdam 1953), 36-51

Herstructurering van Oostelijk Groningen, Groningen 1970

Hibma, A., W. Hoekstra en T. Uil, 'We hadden geen keus'. Interviews met landarbeidsters uit het Oldambt 1920-1940, Groningen 1987

Hilgenga, J., Veertig jaren Nederlandse Landarbeidersbond, Amsterdam 1940

Hoekman, Piet, Socialisme en arbeidersbeweging in het Oldambt, 1881-1894. Groningen 1985.

Jansen, N., "'Het het nog nooit zo donker west". Een onderzoek naar de plaats en betekenis van de hervormde gemeente te Finsterwolde in de plaatselijke sociale verhoudingen en met name in de arbeidsonrust in de periode 1880-1895', scriptie kerkgeschiedenis, Kampen 1985

Klatter, J., Groot Bronswijk 1873-1973. Haven van behoud op het Noordererf, Amsterdam 1973

Meulenkamp, J., "Wie willen boas blijven". De Oostgroninger landarbeidersstaking van 1929 (Groningen z.j.)

Nagel, W.F., 'Bevolkingsproblemen der gemeente Bellingwolde', in: Mensch en maatschappij 14 (1938), 190 e.v.

Nagel, W.F., 'Bevolkingsproblemen der gemeente Bellingwolde', in: Mensch en maatschappij 14 (1938), 190ff

Otto, M., 'De arbeidersbeweging in Oude-Pekela 1890-1920', scriptie geschiedenis,

Groningen, c1980

Ponsioen, B., Een schone en nuttige inrichting: St. Lucas ziekenhuis Winschoten, 1926-***, Winschoten 198*

Portman, H., Enige sociale aspecten van de krotopruiming in de industriële plattelandsgemeente Oude-Pekela, Groningen 1959

Rapport Oostelijk Groningen. Sociaal onderzoek ontwikkelings-, gebieden [door Sj. Groenman e.a.], z.pl. 1955 (belangrijk!)

Ru, J.H. de, Landbouw en Maatschappij. Een analyse van een boerenbeweging in de crisisjaren, Deventer 1979 (met cijfers over aanhang)

Schroor, Meindert, 'De ruimtelijke ordening in de provincie Groningen (1942-1990)', in: 1942-1990 Provinciale Planologische Dienst in Groningen, 11-33, Groningen 1990

De sociale aspecten van een saneringsplan ten plattelande. Een onderzoek in de gemeente Noordbroek, Groningen 1956

Steigenga, W., Werkgelegenheid en werkloosheid in de agrarische productie, Utrecht 1939 (over Finsterwolde)

Strating, Henk, Kroniek van een bevrijding: de regio winschoten, april 1945, Scheemda 1995

Stolk, Cees, De hel van Jipsinghuizen 1924-39. Werkverschaffing in Groningen, Groningen 1988

Stolk, Cees, Slikken of Stikken 1939-1955: Werkverschaffing in Groningen, Scheemda 1993

Tussen Moskou en Finsterwolde. Over de geschiedenis van het communisme in Oost-Groningen, red. G. Voerman e.a. (Scheemda 1993)

Veld-Langenveld, H.M. in 't, De weg naar het Westen. Migratiemotieven en migratiebeleid, Assen 1957 (handelsuitgave van proefschrift Migratiemotieven, migratiebeheersing en hun selectieve betekenis. Een onderzoek in Oost-Groningen)

Veld-Langenveld, H.M. in 't, De weg naar het Westen. Migratiemotieven en migratiebeleid, Assen 1957 (over Oost-Groningen jaren vijftig)

Werf, Jos J. van der, Industrie en regio. Een economisch historische studie naar de rol van de industrie in de provincie Groningen 1840-1980, Groningen 1989

Werf, Jos J. van der, 'Industriële ontwikkeling in Groningen, sinds Keuning', in: Van het verleden naar de toekomst, 60-73, Groningen 1989

Winschoten en omstreken in de branding van de bevrijding, Winschoten 1945.

Winter, G.E., e.a., Zo leeft en werkt het Oldambt, [Beerta] 1965

Dorpshistorie:

Agterop, S.H., P. van der Wal en G.G. Wolthuis, Meeden. Geschiedenis van een Gronings dorp, Groningen 1969

Antonides, H., Noord- en Zuidbroek in vroegere jaren, Noordbroek 1973

Antonides, M. en J.H. Janssonius, Rouw-gedigt over het vroegtydig, dog seer godtsalig afsterven van ... Wilhelmus Schortinghuis, vol yverig, en seer getrouw leeraar, nu laast in den Gemeyte Jesu Christi tot Midwolda. Overleden tot Zions smerte, op den 20 novemb. 1750. en ter aarden bestelt op den 26. derselven maandt

Begeman, Frederik Adolf, De kortstondigheid en moeilijkheid des menschelijken levens, beschouwd in eene leerrede over Psalm XC: vers 10 bij gelegenheid van het afsterven van den hoog-edelen gestrengen heer Johan Hora Siccama, oud-raadsheer der stad Groningen. Uitgesproken den 24 van Bloeiemaand 1812 te Midwolda, Groningen 1813

Bellingwolde vroeger en nu, uitgegeven door de afdeling Bellingwolde van de Groninger Maatschappij van Landbouw ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan (1854-1979), Groningen 1980

Berkum, H. van, Kerkelijke geschiedenis van Nieuw-Beerta; eene feestgave bij gelegenheid van de inwijding der nieuwe kerk aldaar, Sneek 1856

Boelema-Diddens, T.E., e.a., Boerderijen en hun bewoners in Noord- en Zuidbroek. Er leefden 8427 mensen..., Zuidbroek 1990

Boertige reis van Winschoten naar ter Apel, gedaan in den jare 1817: geschreven in eenen oosterschen stijl, Winschoten 1818

Bolhuis, L. van, Tweetal van plegtige redevoeringen welker eene uitgesproken ter inwijding van een nieuw kerk-gebouw te Oostwold, Groningen 1778 (Oostwold)

Borgesius, Tjakko, Geschiedenis van de gemeenten Oude en Nieuwe Pekela, Groningen 1877, repr. Groningen 1983

Bos, F.R., Muntendam 600: beeldverslag voormalige gemeente Muntendam, Bedu, 1992

Bosgra, W.H., Uit Pekela's verleden, 1930

Bouman, H., Feestzang bij het eeuwgetijde der bedijking van den Oostwolder-polder gevierd te Oostwold den 15 juli 1869. Met eenige geschiedkundige aantek., Groningen 1869

Brinkman, E.F.W., Muntendam en de Muntendammers, Assen 1948

Bruining, J.D., 'Vriescheloo', in: Saxo-Frisia 4 (1943), 33ff en volg.

Buring, E., Afdeling Blijham, Groninger Mij van Landbouw 1854-1954. Jubileum uitgave ter gelegenheid van het 100 jarig bestaan. Historische schetsen (zj zp), repr. 1981

Buiskool, H., e.a., Oudeschans, uitg. Stichting Vesting Oudeschans, Oudeschans/Scheemda 1983

Conny, Marie-Christin, Der Landschaftspolder in Ostfriesland, Magisterarbeit Göttingen 1994, zie ook haar bijdrage in 200 Jahre Heinitzpolder

Ditzum/Ems. Ein Sielhafen im Wandel. Festschrift zur Übergabe der Hochwasserschutzanlagen und der Dorferneuerung - 9. September 1988, Weener 1988

Doornbos, H, "en er is slechts een handvol overgebleven". De teloorgang van middenstand, handel en ambacht in Wagenborgen, Wagenborgen 1997

Elema, Johanna M.P., 'Een sociaal-geografische beschrijving van de gemeente Noordbroek', doctoraalscriptie? RUU, Utrecht 1947

Elema, Johanna M.O., 'Food Legumes and Cultural Fixation', in: Wandel der Volkskultur in Europa. Festschrift für Günter Wiegmann zum 60. Geburtstag, hrsg. von Nils-Arvid Bringéus u.a. (Beiträge zur Volkskultur in Nordwestdeutschland 60), I, 445-458, Münster 1988 (gebruik van peulvruchten te Noordbroek)

[Eyssonius, C., en W. Schortinghuis], Naare naagedagteh in de eerste nagt na het smertelyk dog godtzalig overlyden van Gesyna Cathalina Elama, huisvrouw van de predikant C. Eyssonius tot Finsterwold, voorgevallen den 3. januarij en begraven den 12. dito MDCCXLV, Groningen 1745 (ub)

Geertsema, H., e.a., Rondom de Delfzijlen, 1977

Georgius, Remmo, "Cley Oldambt". Geschiedenis van Klein en Groot Termunten, Scheemda 1980

Georgius, R. en L.A.H. de Smet, Honderd jaar Landbouwvereniging Nieuwolda - Nieuw-Scheemda 1860-1960, [1960]

Georgius, R., Landbouwvereniging 'Nieuwolda - Nieuw-Scheemda', [deel 2], [1969?]

Groningerlandsche almanak tot nut en vermaak, Oude-Pekela (A. Haselhoff) 1807
later te Groningen onder titel Haselhoff's Almanak, met materiaal uit Pekela

Groot-van der Meulen, C.A de, e.a., Weiwerd, Heveskes, Oterdum: de verdwenen dorpen van De Oosterhoek, Bedum 1991

Haan, Klaas B., Westerlee - Heiligerlee, Scheemda 1984

Heeres, J., De Bellingwolder Schans en derzelve oorsprong en lotgevallen, Groningen 1822

Huizinga, J., Stamboek of geslachtsregister der nakomelingen van Fiepke Foppes en Diever Olferts (?) in het jaar 1655 gewoond hebbende te Meeden in het Oldampt, provincie Groningen: opgemaakt van 1655 tot 1887, Groningen 1887

Keuning, H.J., 'Veendam en Wildervank in de 17e eeuw', in: Tijdschrift voor economische en sociale geografie 38 (1947), 229-234

Kirchhoff, Joost, Im Atem der Gezeiten. Dollartfischer zwischen Abenteurer und Mühsal, Leer 1990

Koeman-Poel, Geeske S., Bourtange. Schans in het moeras en Chronique de Bourtange (Hoogezand 1982)

Koers, J.P.

ca. 300 artikelen over Scheemda c.a. in Oldambster Courant, Zevenblad en Mededelingenblad van Historische Vereniging Oud-Scheemda

Koers, J.P., Scheemda, Scheemda 1984

Koers, Jan P., Eexta. Kerk en karspel in het Oldambt, [Scheemda 1995]

Last, Geert, Een dorp in de Franse tijd. Het wel en wee van een Groninger gemeenschap tijdens de Napoleontische overheersing (1795-1813), Noordbroek 1964

Matthey, Ignaz, De Hervormde Gemeente te Noordbroek. Geschiedenis en Inventaris van de Archieven, Groningen 1978 (zie ook inventaris kerspelarchieven)

Nieland Kzn., F., Wotter, klaai en brood, Wagenborgen 1983 (autobiografie landarbeider Nieuw-Scheemda)

Op het Erf der Vaderen. Gedenkboek van de Hervormde Gemeente van Wagenborgen, uitgegeven ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van het kerkgebouw 1883-1983, [Wagenborgen 1983]

Penon, P., Rede ter Herdenking van het Honderd-jarig Bestaan van het Kerkgebouw der Herv. Gemeente te Wester- en Heiligerlee, uitgesproken den 20 Mei 1877, Winschoten 1877

Potjewijd, T., Leven en werken in winschoten in de negentiende eeuw, Winschoten 1977

Potjewijd, T., Winschoten: vlek, vesting, prvinciestad, Winschoten 1976

Das Reiderland. Beiträge zur Heimatkunde des Kreises Weener, red. Benno Eide Siebs, Kiel 1930, repr. Leer 1974 als Das Rheiderland

Schortinghuis, S.W., Beknopte geschiedenis van de Reiderwolderpolder, 1862-1912, Winschoten 1912, herdr. 1937

Smedes, J.J., De Nieuwe- of Langakkerschans. Geschiedenis van een vesting, grensdorp en zeehaven, aan en van de Dollard, Zaltbommel 1975

Rhoer, J. de, 'Eene plaatselijke beschrijving van Westwoldingerland, benevens de dorpen Bellingwolde en Blyham, en 't gene verder tot dien rechtstoel behoort'(1790), in:

Verhandelingen ter nasporing van de wetten en gesteldheid onzes vaderlands, uitg. Pro Excolendo Iure Patriae 4/2 (1809), 229-280

Rijkens, J.G., 'Mijn onderzoek te Midwolda in het Oldambt' in Almanak ter Bevordering van Kennis en Goeden Smaak 18 (1845), In deze almanak ook: 1833, 24-57, klooster Termunten; 1836, 12-45, Een Reisje van Winschoten naar Westerwolde...;

Risius, Aeilt Fr., Stadt Weener/Ems. Beiträge zur Heimatchronik, Weener/Ems 1979

Schortinghuis, W., Lijktranen uitgestort over het onverwagt, seer smertelijk dog salig overlijden van den Hoog Edelen Gestrengen Heer, den Heere Johan Hora, Groningen 1744

Schuttevâer, H., Rentmeesters van de Ennemaborg en hun voorouders. Een Fries-Groningse familiegeschiedenis 1650-1900, Vorden 1991

Sijkens, B., 'Het Bellingwolder gildereglement en het Koudehoekster gildeboek', in: Groningse volksalmanak 1947, 148-162

Sinning, Tönjes, dagboek kroegbaas en trekarbeider te Wymeer, 1793-99, in Der Deichwart, bijlage bij Rheiderland Zeitung 17-12-1966

Timmer, J.F. en F.C. Oostman, Uit Winschotens Verleden. Beschouwingen over de belangrijkste gebeurtenissen die zich in het verleden in en rondom Winschoten afspeelden, Winschoten 1950

Tussen 't Zieldaip en 't Grootmoar. Vijf eeuwen leven en werken in Nieuw-Scheemda en 't Waar, [door Gerrit Cazemier, Otto S. Knottnerus, Berend Koning, Roelof Mantingh en Klaas Nieland Fzn.], z.pl. 1985.

Veen, Douwe, Jeugdherinneringen van een veenarbeider 1909-1921, Groningen 1985

Veen, Douwe, Schetsen uit het Oostgroninger veen (1921-1932), Groningen 1988

Vinhuizen, J., 'Ennemaborgh te Midwolda', in Groningse volksalmanak 1926, 54-76

Wal-Feiken, R., Gedenkboek School met de Bijbel te Scheemda 1906-1981, Scheemda 1981

Wiemann, H., Aus vergangenen Tagen. Chronik der Samtgemeinde Bunde, Bunde 1983

Woude, M. van der, 'Oud-Westerwolde. Waar liggen de noordgrenzen van dit gebied?', in: Groningse volksalmanak 63 (1952), 123-142

Wubbels, Bernard, 'Herenleed onder de ploeg. Een sociaal-economisch-historisch-geografisch onderzoek van enkele aspecten van de ontwikkeling op het "schiereiland van Winschoten" in het algemeen en an de Ennemaborg in het bijzonder', scriptie sociaal-economische geschiedenis, Groningen 1982

Zuidema, P., 'Oudheden van Wester- en Heiligerlee', in: Groninger Volksalmanak 1840, 140-46 (zie ook 1839)

Zwiers, E., 'Uit het Woldoldambt. Grepen uit Oost-Groningens verleden', artikelen in Nieuwsblad van het Noorden ca. 1936-40 (uitgeknipt op RAG)

- recente dissertatie over armenzorg in Bunde

- Smith, A.J.
'De eerste Bisschoppelijke Invasie', in: Groningse volksalmanak 1903, 116-178
(Groningen 1665)
- Janssen, Albrecht
Der Deichbruch bei Ditzum. Erzählungen zur ostfriesischen Geschichte
Leer 1996
- Phebens, Eggerik Egges
Kronijk van Eggerik Egges Phebens van 1565-1594, naar een handschrift uitgegeven
door H.O. Feith (Werken van het Historisch Genootschap te Utrecht, N.R., 7)
Utrecht 1867
(Chronicon rerum in Phrisia et praecipue circa Groningam gestarum ... ab
anno videlicet 1565 ad annum praesentem)
- Museum Heiligerlee
- Aalpoel, J.
De vorming van het Oldambt
1984
- Eibergen, P.
'Het Eemsgebied als achterland van de stad Groningen', in: Groningse volksalmanak
1929, 43-56
- Joosting, J.C.G.
'De oude indeeling der provincie Groningen', in: Groningsche volksalmanak 1915,
185-223
- Hoornenburg, J.C.
'Het Eems-Dollard estuarium', in: Waterschapsbelangen 63 (1978), 160-161, 164-
170
- Laan, K. ter
't Oldambt onder stadsbestuur: reglement van 't karspel Noordbrouk, 1664', in:
Dörp en Stad. Maandblad van 't Grunneger Genootschap 14 (1962), 91-92
- Moerman, H.J.
'Het Oldambt voor 300 jaar', in: Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde
1966, 136-142
- Groenendijk, H.A.
'Niemandslân Ter Apel? Zuidelijk Westerwolde voor de kloosterverstiging', in: Ere-
Saluut. Opstellen voor mr. G. Overdiep, red. J.W. Boersma en C.J.R. Jörg, 207-220
Groningen 1995
- Duin, R.H.A. van, en C. van Wijk
De verkaveling van de Gronings-Drentse Veenkoloniën (Mededelingen van het

Instituut voor Cultuurtechniek en Waterhuishouding, 88)
Wageningen 1965

Tjaden, S., Het verborgen leven voor de Heere van Sicco Tjaden (1693-1726), predikant te Nieuwe-Pekela, ed. F.A. van Lieburg. Houten 1992

- Kirchhoff, Joost
Über die Straßen von Torum. Der Dollart: versunkene Stätten, verwaschene Spuren
Weener 1992
- Hartsema, David
Vroeger en later
- Sijpkens, B.
'Het Bellingwolder gildereglement en het Koudehoekster gildeboek', in: GVA 1947,
148-162 (nieuw 1807-1840)
- Joosting, J.G.C.
'De Winschoter gilden', in: GVA 1924, 181-209
- D(elden), A. van
'Zaaddorschen in 't Oldambt', in: Groningen 10 (1927), 138-140 (kopie, te Meeden,
zie Agterop, 425-30)
- Doornbosch, Ate
'Twee volksbaladen uit Groningerland', in: Neerlands Volksleven 11 (1961), nr. 3,
40-42
- Kwam terug met de lege wagen (Daar was eens een boertje met heel veel
geduld) (Winschoten)
- uit cahier, waarin een dienstbode uit Nieuwolda liederen noteerde, in:
Driemaandelijksche Bladen 12 (1913), 97-107
- Haan, Tj.W.R. de
over Gronings arbeiderslied, afkomstig uit Duitsland, 1860 [WillemsHoavn], in:
Miscellanea K.C. Peeters, 275-273
Antwerpen 1975
- Haan, Tj.W.R. de
'Domineeshumor in en om Wagenborgen', in: Groningen. Ieterkundig tijdschrift 29
(1947), 212-224 (kopie)
- Edema, Johanna M.P.
'Een sociaal-geografische beschrijving van de gemeente Noordbroek',
afstudeerscriptie Sociale Geografie
Utrecht 1947
- Edema, Johanna M.P.
'Food Legumes and Cultural Fixation', in: Wandel der Volkskultur in Europa.
Festschrift für Günter Wiegmann zum 60. Geburtstag, hg. Nils-Arvid Bringéus u.a.
(Beiträge zur Volkskultur in Nordwestdeutschland, 60), 445-458
Münster 1988

- 'Oud Westerwolde - Waar lag de Noordgrens van dit gebied?', in: Groningse Volksalmanak 1952
- n., 'Untergegangene Dollartdörfer', in: Der Deichwart. Heimatbeilage zu der Tageszeitung Rheiderland 8 (1932/33), 5-7 (met facsimile)
aantekeningen van ds. Brummelkamp met kopie origineel, uit repertorium van 108 acten in Kirchenarchiv Weener (!) dat H. Klugkist-Hesse, dat W. Itzen eerder in de Deichwart publiceerde. opgeborgen onder Bunderneuland.
- klooster Termunten, Almanak ter bevordering van kennis en goeden smaak 1833, 24-57; zo ook Rijkens over Midwolda, 1845
-

Abels, S.H., en D. F. Kuiken
Oldambtster Warfsminuten 1563-1592, met een inleiding van J.F.J. van den Broek (Groninger Bronnen en Toegangen, 15)
Groningen 1996 = OWM

Abrahamse, Jan
'Wold-Oldambt, een welvarend veengebied', in: Noorderbreedte 21 (1997), afl. 6, 33-35 (interview met Jan Molema)

A[cker] Stratingh, G., en G.A. Venema
De Dollard of geschied-, aardrijks- en natuurkundige beschrijving van dezen boezem der Eems
Groningen 1855, repr. Groningen 1979

Acker Stratingh, G.
'De Eems, vooral de beneden-Eems, als handels- en grensstroom beschouwd', in: Bijdragen tot de geschiedenis en oudheidkunde, inzonderheid van de provincie Groningen 2 (Groningen 1865), 181ff

Acker Stratingh, G.
'Over het eerste ontstaan van den Dollard', in: Bijdragen tot de Geschiedenis en Oudheidkunde, inzonderheid der Provincie Groningen 7 (1870), 286-305 (heb ik)
naar aanleiding van Jarfke en Beninga; reactie op Möhlmann

Acker Stratingh, G.
'Nog een woord over het eerste ontstaan van de Dollard', in: Bijdragen tot de Geschiedenis en Oudheidkunde, inzonderheid der Provincie Groningen 10 (1873), 161-176

Antonides, H., en W. van Zeist
'Een laat-middeleeuwse woontoren bij Zuidbroek', in: GVA 1957, 164-167 (kopie)

Arends, Erdbeschreibung (1824)

Arends, Fridrich
Physische Geschichte der Nordseeküste und deren Veränderungen durch Sturmfluthen seit der Cymbrischen Fluth bis jetzt, 2 Bände

Emden 1833, repr. Leer 1974
I 325-347 Der Dollart

Backmund, N.

'Verkoop en afbraak van Heiligerlee en Nyeklooster op-den-Dam in 1597', in: Sacris Erudiri. Jaarboek voor godsdienstwetenschappen 7 (1955), 381-385
dez., 'Die letzte Priorin von Schildwolde', 386-396

Bärenfänger, R. u. Groenendijk, H.A.

'Versunkene Siedlungen am Dollart', in: Archäologie in Niedersachsen 2 (1999), 116-119

Bartels, Petrus Georg

'Ubbo Emmius, Möhlmann und die Entstehung des Dollarts', in: Jahrbuch der Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Alterthümer zu Emden 1 (1872), 1-26 (kopie)

Bartels, Petrus Georg

'Fragmente zur Geschichte des Dollarts', in: Jahrbuch der Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Alterthümer zu Emden 2, nr. 1 (1875), 1-48
2-26, Anm. 42-45: I. Einiges zur Kritik und Exegese der Quellen
27-31, Anm. 45: II. Jarfke
31-42, Anm. 46-48: III. Die Insel Bant (geen kopie?)

Beekman, A.A.

Geschiedkundige atlas van Nederland, Tekstband, II: De voormalige zeeboezems in Friesland ten westen en ten oosten van de Lauwers
Den Haag 1918

Bergh, van den, Beekman, Moerman

Handboek der Middelnederlandsche Geographie 3 (1949), 292-296

Blaauw, B.W.

'Het ontstaan van de Dollard', in: Historia 13 (1948), 115-120

Blanc, P.M. le, en Jos M.M. Hermans

'Een verlicht handschrift uit Oost-Groningen. het getijdenboek van zuster Alheyt van Limberghen (1491)', in: Nederlands kunsthistorisch jaarboek 36 (1985), 153-197

Blok, P.J.

'Het Oldambt in oude tijden', in: GVA 1890, 9-49

Blok, P.J. (ed.)

Rekeningen der stad Groningen uit de 16de eeuw (Werken uitg. door het Historisch Genootschap (gevestigd te Utrecht), derde serie, nr. 9)
Deh Haag 1896

Boelens, W.B.

De geestelijke goederen in de provincie Groningen

Groningen 1860

Boer, H.

De overeenkomsten van 1391 en 1420 gesloten tussen de hovelingen van Reiderland en het Wold-Oldambt
z.pl. 1994

Boer, H.

Geschiedenis van het waterschap Oldambt
Appingedam z.j. (1999)

Boersma, J.W.

'De middeleeuwse vondsten in het Stadspark te Winschoten', in: GVA 1964, 63-82
(heb ik) (of: 217-236)
(met kaartje verspreidingsgebied plastisch versierd kogelpotaardewerk rond
Dollard en in Nordfriesland)

Boersma, J.W.

'Archeologische vondsten op het NS emplacement te Winschoten', in: Weg en werken
14 (2) (1968), 45-50

Breuer, Hubert

'Dollart und Ems. Die Folgen der Dollartbildung für das Gebiet der unteren Ems: ein
Beitrag zur Geomorphologie und zur Hydrodynamik des Emsstromes', in: Jahrbuch
der Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Alterthümer zu Emden 45
(1965), 11-90

Broek, J.F.J. van den

'Hoe de bisschop van Munster Westerwolde kwijtraakte. Een pleitnota voor Karel
Schenk van Tautenburg uit 540/1541', in: Groningse Volksalmanak 1984-1985, 53-
63 (heb ik)

Bunte, B.

'Über das im Dollart untergegangene Kirchdorf Torum', in: Jahrbuch der Gesellschaft
für bildende Kunst und vaterländische Alterthümer zu Emden 9/2 (1891), 86-89
met gegevens van pastor Frauendorf te Nesse, 1725

Busemann, Ursula

'Die Huningaburgen in den Niederlanden', in: Der Deichwart. Beilage der Zeitung
Rheiderland 1993, nrs. 3-5

Buuren, P.A. van

'Iets over den Dollart', in: Tijdschrift van het KNAG 2e ser. 4/2 (1887), 494-528

Casparie, W.A., en J. Molema

'Het middeleeuwse veenontginningslandschap bij Scheemda. De opgravingen op het
"Oud Kerkhof" van Scheemda in een veenkundig, hydrologisch en historisch
perspectief', in: Palaeohistoria 32 (1990, verschenen 1993), 271-289

Cleveringa Pzn., R.P.

'De Ommelander Gastrechtters', in: GVA 1939, 128-139ff

vgl. Wagenborger gastrecht; dit zijn buurrechtters, belast met de schouw van wateren en wegen, het schutten van vee en met de geschillen tussen landgebruikers. Ze komen voor in het Westerkwartier, het eerst in de schutbrief van Langewold 1454. Cleveringa verklaart de naam van gastgrond (GrEnc I 220).

Clingeberg, A.E.

Toelichting bij de Bodemkaart van Nederland, schaal :50.)), kaartbladen 7 Oost-Groningen en 8 Nieuweschans, pp. 1-123
Wageningen, Stiboka 1986

Cremer, Ufke

'Urkundliches zur Geschichte von Weenermoor', in: Der Deichwart 4, nr. 10

Duiven, J. Mart.

'Groeninger Old-Dambt', in: Winschoter Courant 5 september 1953

belangrijk artikel met kaart ca. 1595 omgeving Blijham/Oudeschans

Dullemond, T.K.

'Een nieuw kanaaltje en een oude weg', in: Bijdragen tot de kennis van de provincie Gronigen en omgelegen streken 1 (1901 = 2e st., 1900), 172-173 (kopie, over Stootshorn en stadsweg)

Exaltus, R.P.

Winschoter Hoogbrug: vervolgonderzoek naar de Brugschans (RAAP0rapport, 110)
Amsterdam 1996 (24 pp., niet in Groningen)

Ehbrecht, Wilfried

Landesherrschaft und Klosterwesen im ostfriesischen Fivelgo (970-1290)
(Veröffentlichungen der Historischen Kommission Westfalens, 22; Geschichtliche Arbeiten zur westfälischen Landesforschung, 13)
Münster 1974 (heb ik)

Eibergen, P.

'Het Eemsgebied als achterland van de stad Groningen', in: Groningse Volksalmanak 1929, 43-56

Eibergen, P.

'De grenzen van de provincie Groningen', in: Tijdschrift Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap, 2e serie 58 (1941), 173-180

Eibergen, P.

'De grenzen van het Oldambt in de loop der tijden', in: Tijdschrift Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap, 2e serie 58 (1941), 907-912 (vgl. GVA 1941)

Feith, H.O.

Het Groninger beklemregt, 2 Banden
Groningen 1828, 1837

Feith, H.O.

Over de karspellasten van Grijpskerk, als behoordende tot het inkomen van den predikant der Herv. Gemeente aldaar
Groningen 1840
met gegevens over oppervlakte cultuurgrond

Feith, H.O.

over gehuwde priesters, in: Pro Excolendo Jure Patrio 6 (1846), ... -596
hierin 518-21: '**Bericht van Reiderland**, desselfs liberteit ende appartenance ande Provincie van Stad Groninghen ende Ommelanden. Species facti. **1620**. Regio'

Feith, H.O.

'Geschiedkundig berigt van de vorenstaande oud-Oldambster en Reiderlandsche landregten van 1471 en 1327', in: Pro Excolendo Jure Patrio 6 (1846), 745-767

five Het Fivelgoër en Oldampster landregt: een Oudfriesch handschrift uit de ... eeuw, met eene vertaling door M. de Haan Hetteema
Dokkum [1841]

Fockema Andreae, S.J.

Studiën over waterschapsgeschiedenis, deel 6: Oostelijk Groningen
Leiden 1950 (kopie)

Formsma, W.J.

'De herbouw van de kerk te Bellingwolde in 1527', in: Kultureel maandblad Groningen 1 (1958/59), 194-195

Formsma, W.J.

'Het ontstaan van de rijksgrens te Nieuweschans', in: dez. Geschiedenis tussen Eems en Lauwers (Groningse Historische Reeks, 4), 84-97
Assen 1988
eerder in GVA 1950

Freisenhausen, Engelbert

Die Grafschaft Ostfriesland und ihr Verhältnis zum Stift Münster in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts (Beiträge zur Geschichte Westfalens und Niedersachsens, (Bd. 7), H. 37)
Hildesheim 1913 (diss. 1912)
dus niet: Grafschaft Oldenburg

Frerichs, P.

'Die Grenze zwischen den Bistümern Münster und Osnabrück', in: Jahrbuch der Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Alterthümer zu Emden 15 (1905), 453ff

- Frerichs, F.
Erläuterungen zu der historischen Karte vom Emsgebiet in Ostfriesland
Emden 1904
- Friedländer, E. (ed.)
'Güterverzeichnis des Klosters Langen in Ostfriesland', in: Jahrbuch der Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Alterthümer zu Emden 2/2 (1877), 19-46
- Giffen, A.E. van
'Mededelingen omtrent een oudheidkundig bodemonderzoek in de kerk van Termunten, provincie Groningen', in: Opus Musivum, Een bundel studies aangeboden aan Professor Doctor M.D. Ozinga ter gelegenheid van zijn zestigste verjaardag op 10 november 1962, 31-58
Assen 1964
- Groenendijk, H.A.
'Dollartflucht oder allmähliche Siedlungsverschiebung? Ein Steinhaus und Wirtschaftsspuren im überschlickten Moor bei Vriescheloo (Gem. Bellingwedde, Prov. Groningen)', in: Palaeohistoria 31 (1989, verschenen 1992), 267-305
- Groenendijk, H.A.
'Middeleeuwse veennederzettingen in Noordoost-Groningen', in: Paleo-aktueel 1 (1989), 89-92 (kopie)
- Groenendijk, H.A., en W. Schwarz
'Mittelalterliche Besiedlung der Moore im Einflußbereich des Dollarts: Ergebnisse und Perspektiven', in: Archäologische Mitteilungen aus Nordwestdeutschland 14 (1991), 39-68
- Groenendijk, H.A.
'Middeleeuwse bedijking aan de rand van de Dollard bij Zuidbroek (Gr.)', in: Paleo-aktueel 2 (1991), 118-22
- Groenendijk, H. en W. Schwarz
'Mittelalterliche Besiedlung der Moore am Dollartrand', in: Rondom Eems en Dollard (1992), 84-97
- Groenendijk, H.A.
'Oude bekenden: Winschoten en Pekela', in: Stad en Lande 1 (1991)
- Groenendijk, Hendrik Albert
Landschapontwikkeling en bewoning in het Herinrichtingsgebied Oost-Groningen, 8000 BC - 1000 AD
Groningen 1993
127-146: Westerwolde toponymie: mogelijkheden en beperkingen
- Groenendijk, H.A.
'Geen spoken op de Hasseberg', in: Stad en Lande 2 (1993), afl. 1, 7-10

- Groenendijk, H.A.
'Niemandslaan Ter Apel? Zuidelijk Westerwolde voor de kloosterverstiging', in: Ere-Salut. Opstellen voor mr. G. Overdiep, red. J.W. Boersma en C.J.R. Jörg, 207-220 Groningen 1995 (overdr.)
- Groenendijk, H.A., en W.A. Casparie
'XXVII (Bou) Hasseberg (Gr.): een daloversteek in een Westerwoldse "ril"', in: Paleo-aktueel 6 (1995), 41-44
- Groenendijk, Henny
'Nu ook vroegmiddeleeuws aardewerk uit Wagenborgen', in: Historisch Jaarboek Groningen 2001, 135-136
twee scherven 9e/10e eeuw. Al rond 1900 werd een muntschat uit de negende eeuw gevonden. Soortgelijke vondsten Wilderhof. Dat vindplaatsen met veen bedekt waren, blijkt uit oplossing schelpengruis
- Groenendijk, H.A.
'Een woud voor een weermuur: de Wedderborg in het bezettingsjaar 1530 en het bosbestand van Westerwolde', in: Gronings Historisch Jaarboek 1996, 9-28
- Groenendijk, H.A.
Op zoek naar de horizon. Het landschap van Oost-Groningen en zijn bewoners tussen 8000 voor Chr. en 1000 na Chr. (Regio- en landschapsstudies, 4) Groningen 1997
- Groenendijk, H.A. en J. Molema
'Een middeleeuws steenhuis op het bedrijventerrein "De gouden driehoek" te Zuidbroek (Gr.)', in: Paleo-aktueel 9 (1998), 88-93
- Grotefend (ed.)
Nota Langenses. Copiar von Kloster Langen, in: Zeitschrift des historischen Vereins für Niedersachsen 1862, 262 ff.
- Haan, Tjaard, W.R.
'De Dollart in het volksverhaal', in: Driemaandelijks bladen 2 (1950), 120-124
- Haan Hettema, M. de
Het Fivelgoër en Oldampster landregt: een Oudfriesch handschrift uit de ... eeuw, met eene vertaling
Dokkum [1841]
- Halbertsma, H.
Overzicht van de stand van het oudheidkundig onderzoek in de Dollardgebieden, in opdracht van de "Dollard-Commissie" verricht
Amersfoort 1951 (stencil 10 pp.; kopie)
- Halbertsma, Herre
'Sporen van verdronken dorpen en verlaten Cisterciënser kloosters. Dollardgebieden (Groningen)', in: Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig

Bodemonderzoek in Nederland 3 (1952), 18-20 (heb ik)

Halbertsma, H.

'Smalagonia. Bijdrage tot de geschiedenis van het Oldambt', in: De vrije Fries 42 (1955), 118-131 (kopie)

zie ook J. Dirks, in Friese Almanak 1889

Hartgerink-Koomans, M.

'De proosdijen van Munsters Friesland', in: Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden 7 (1953), 1-31

Hazelhoff, B.

'Wagenborgen aan en van de kust', in: Bulletin van de Historische Kring "De Marne" 4 (1977), afl. 2, 33-49, opnieuw in boek Wagenborgen

Hazelhoff, B.

'Het vergeten klooster te Dallingeweer', in: Bulletin van de Historische Kring "De Marne" 6 (1979), 81-86 (kopie) (of VNR opv jaargang)

Hazelhoff, B.

'Borg en klooster te Dallingeweer', in: Bulletin van de Historische Kring "De Marne" 9 (1986), 65-79

Hazelhoff, B.

'De borggraven van Wedde', in: Bulletin van de Historische Kring "De Marne" 9 (1986), 14-19

Hazelhoff, B.

'Iets over de Groninger borgen van Focko Ukena, speciaal Reide en Oterdoom', in: Bulletin van de Historische Kring "De Marne" 9 (1986), 85-88

Hazelhoff, B.

'Steenhuizen in Westerwolde (1): Nieuw licht op de eerste Addinga's', in: Driemaand. tijdschr. Ver. Geneal. Hist. Westerwolde 22 (2001), afl. 4 (december), 87-94

Hermans, C.R.

'Annales canonicorum regularium S. Augustini ordinis S. Crucis', I, 127ff, II 474ff (klooster Ter Apel)

Hofstee

Homeier, Hans

'Einbruch und weitere Entwicklung des Dollart bis um 1600', in: Forschungsstelle für Insel- und Küstenschutz der Niedersächsischen Wasserwirtschaftsverwaltung. Jahresbericht 28 (1976), 39-81, B 2, Anl. 1-14

Hommes, H.L.

Oldambtster geslachten in: De Nederlandsche Leeuw 80 (1963), k. 83-116 met aanvullingen van hemzelf en G.L Meesters, k. 413-417

- Huninga, Johan
 Oratio funebris in hororem Eggrici Eggaei Phebens... defuncti Anno MDCXV die XII
 Novemb. a Ioh Huninga Ostvvoldano
 Groningen 1616
- itz [Itzen, W.]
 'Inseln im Dollart', in: Der Deichwart. Heimatkundliche Zeitungsbeilage der
 Grenzlandzeitung Rheiderland nr. 52 (1926)
 auteur volgens Heimatbuch Reiderland, 41, hier genoemd jrg. 1 en 2. zie ook
 Siebs in Deichwart nr. 17 (1925/26)
- Janssen, Theodor
 'Über unsere Kenntnis von den frühen Deichen in Ostfriesland', in: Jahrbuch der
 Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Alterthümer zu Emden 51/52
 (1971/72), 111-119, 225-226
 Rheiderland (kopie)
- Jong, C.J. de
 Beschrijving der Nederlandsche zeegaten, deel VI: Eems en Friesche zeegat
 Den Haag, 2e dr. 1898 (97 pp.)
- Joosting, J.G.C.
 'De oudste indeeling der provincie Groningen', in: Groningsche Volksalmanak (1915),
 189ff
- Joosting, J.G.C.
 Münster in Groningen en Friesland
 1921
- Koch, H.
 'Das im Dollart untergegangene Torum', in: Der Deichwart, hrg. 4
 br. Heimatbuch Rheiderland
- Kooper, J.
 Het waterstaatsverleden van de provincie Groningen
 Groningen/Batavia 1939
- Koers, J.P., J.N. Lanting en J. Molema
 'De muntfibula van een almohadische dobla uit Scheemda: vondstomstandigheden,
 parallellen en historische context', in: Palaeohistoria 32 (1990, verschenen 1994?),
 331-338
 zie ook Lanting
- Kötschke, Rudolf (ed.)
 Die Urbare der Abtei Werden vom 9.-13. Jahrhundert (Rheinische Urbare, 2 =
 Publikationen der Gesellschaft für Rheinische Geschichtskunde, 20)
 Bonn 1906

Koning, J.S.G.

'Landrecht des Oldenamptes ende des vijften deels van Reijderlant, van 1471, tevens bevattende het oud-Oldambster landregt van 1327 (veeltijds 1427), opgesteld per decem electos in terra Reydensi in communi coetu pallae', in: Pro Excolendo Jure Patrio 6 (1846), 671-744

ook in afz. publikatie met een H.O. Feith, 'Selwerder landregt van Karel van Gelre, van Louwmaand 1529, met aantekeningen en een geschiedkundig overzicht van Selwerd en diens rechten' en 'Geschiedkundig berigt nopens gemelde landregten'

- 673-706: Landrecht des Oldenamptes ende des vijften deels van Reijderlant [1471 en Nederduits 1327, "des Oldenamptesvnd Reyderlandes lantrechte ...in Duyts over tho setten"]

- 707-15: Costumen van de Oldambten, aan Alva opgezonden

- zie ook de Haan Hettema

Kossmann-Putto, J.

'Het Westfaalse veemgerecht en de Noordelijke Nederlanden (veertiende-vijftiende eeuw', in: BNMG 100 (1985), 205-224 (vgl. Hömberg in Der Raum Westfalen II/1)

Krüger, Gerda

Das münsterische Archidiaconat Friesland in seinem Ursprung und seine rechtsgeschichtliche Entwicklung bis zum Ausgang des Mittelalters
Hildesheim 1925

Lanting, J.N., Jan Molema

'Nogmaals gouden muntfibula's uit de 12e-13e eeuw', in: Palaeohistoria 35-36 (1993-94, verschenen 1995), 323-328

Lanting, J.N., Jan Molema

'Een nieuwe vondst van een fibula gemaakt van een almohadische dinar en twee vondsten van pseudo-fibula's van almohadische type', in: Palaeohistoria 39-40 (1997-1998, verschenen 2000), 529-534

Ledebur, L. von

Die fünf Münsterischen Gauen und die sieben Seelände Frieslands
1836

(met veel akten 15e en 16e eeuw Groningen, met name 113 en 120 voor schade 1496/98)

Lengen, H. van

'Das Steinhaus von Bunderhee und die Unkenburg in Leer, Ostfriesland', in: Führer zu archäologischen Denkmälern in Deutschland 35, 206-210
Stuttgart 1999

Liebe, G. ed.

'Ein Brucheregister des Amtes Emden aus dem 15. Jahrhundert', in: Jahrbuch der Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Alterthümer zu Emden 7/1 (1886), 19-92

1447-61, o.a. Torum genoemd

- Martiny, Rudolf
'Der Grundbesitz des Klosters Corvey in der Diozöse Osnabrück', in: Osnabrücker Mitteilungen 20 (1885), 264-336
- Möhlmann, G.
'Wie hieß der älteste Häuptling von Bunde?', in: Ostfriesland 1973, H. 1, 13f.
- Möhlmann, J.H.D.
Ostfriesische Zeitung, Emden 1861, Nr. 5, 6 en 7
- Möhlmann, J.H.D.
Kritik der friesischen Geschichtsschreibung überhaupt und der des Dr. Onno Klopp insbesondere
Emden 1862 (134-136)
- Molema, Jan
'Het "Ol Kerkhof" te Scheemda', in: Groninger Kerken 6 (1989), 130-134
Eerste kruiskerk op spaarboogfundering, met aangebouwde toren en vermoedelijk met gereduceerd westwerk, tweede kruiskerk met doxaal, gebouw à la Garmerwolde 1250-75, flinke muur en gracht om kerkhof, vrijstaande toren aan westzijde 10x10 m, 50 graven, gemetseld, kuilen met deksel of gewoon deksel, soms herhaaldelijk gebruikt. Opstrek niet veranderd
- Molema, J.
'Het "Ol kerkhof" te Scheemda (Gr.); tussentijds verslag van een opgraving', in: Paleo-aktueel 1 (1989), 107-111
- Molema, Jan
'De opgravingen op het kerkhof van het verdrongen dorp Scheemda', in: Paleohistoria 32 (1990), 247-270
- Molema, Jan
'Kerken in de voormalige Dollardboezem (Gr.)', in: Paleo-aktueel 2 (1991), 123-126
- Molema, Jan
'Van de Mieden, Egeste en Broke. De middeleeuwse nederzettingsgeschiedenis van het zuidwestelijk Wold-Oldambt in kort bestek', in: Groninger kerken 10 (1993), 129-136 (heb ik)
ook in: Palaeohistoria 33-34 (1991-92, verschenen 1994), 311-320
- Molema, Jan
'Een steenhuis te Midwolda (Oldambt, Gr.)', in: Paleo-aktueel 6 (1995), 129-132
- Molema, Jan
'Meeden in de Middeleeuwen', in: Boerderijen "Wold-Oldambt", deel 2, 1997, 221-227
- Muller, Jacob Wijbrand

- 'Dollaert', in: Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde 37 (1918), 237 volg.
- Naarding, J.
'Groninger toponiemen [over Westercili en Nutspete]', in: Driemaandelijksche bladen 11 (1959), 118-121
- nord Norder Annalen. Aufzeichnungen aus dem Dominikanerkloster in Norden 1271-1530, bearb. von Günther Möhlmann (=Quellen Gesch. Ostfr.2) Aurich 1959 (UB TB 251 (2))
samengesteld begin 16e eeuw door iemand uit Nederlanden die plaatselijke situatie slecht kende, gebruikte dezelfde bronnen als Emmius en Beninga, met name de onbekende Chronicon Nordanum, tweede helft 15e eeuw (21)
- Olde, H.G. de
'De Nederlandse Hervormde kerk te Noordbroek', in: Publicaties Stichting Oude Groninger Kerken nr. 14 (1974), 49-62
- Peters, C.H.
'De kerk der Nederduitsch Hervormde Gemeente te Winschoten', in: GVA 1908, 1-29
- Postma, Obe
'Enkele opmerkingen Groninger plaatsnamen betreffende', in: Driemaandelijkse bladen 10 (1958), 65-70 (kopie)
- Postma, Obe
'Het rekenboek van het klooster Selwerd 1560-1563', in: GVA 1950, 72-89
- Prinz, Joseph
Das Territorium des Bistums Osnabrück (Veröffentlichungen der Historischen Kommission für Niedersachsen II: Studien und Vorarbeiten zur Historischen Atlas Niedersachsens 15) Göttingen 1934, Neudr. Osnabrück 1973
- Prummel, W.
'Draught horses and other animals at late-medieval Scheemda', in: Paleaeohistoria 32 (1990), 299-314
- Prummel, W.
'Resten van dieren van het "ol kerkhof" te Scheemda (Gr.)', in: Paleo-aktueel 3 (1992), 109-111
- Ramaer, J.C.
'De vorming van den Dollart en de terpen in Nederland, in verband met de geografische geschiedenis van ons polderland', in: Tijdschrift Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap 26 (1909), 1-61, 264f
- Reimers, H.
'Die Quellen der "Rerum Frisicarum Historia" des Ubbo Emmius', in: Jahrbuch der

Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Alterthümer zu Emden 15 (1903-05) en 16 (1907)

Reimers, H.

Friesische Papsturkunden
Leeuwarden 1908

Reimers, H.

'Reiderländer Klöster; , in: Christlich-nationaler Volkskalender für den Kreis Weener für das Jahr 1914

Reimers, H.

'Aus Weeners vergangenen Tagen' (1923)

Reinhold, C.

'Kurze Darstellung der Entstehung des Dollarts im Jahre 1277, so wie der Folgen davon', in: Ostfriesisches Volksbuch 1 (1831), 63-74, opnieuw in Ostfr. Hauskalender oder Hausfreund, 1894

Reitsma, J.J.

'Dei nait diek'n wil mout wiek'n. Het Dollardgebied van land tot water en omgekeerd',
scriptie Landbouwhogeschool
Wageningen 1983

Remmers, Arend

'Der Ortsname Böhmerwold in Ostfriesland', in: Driemaandelijkse Bladen 51 (1991),
17-24

Renaud, J.G.N. en E. van Dijk

Het huis te Wedde

1959, 2e dr. Groningen 1971

met genealogie Addinga's en lijsten van hoofdelingen en leenmannen;
vestigingsdatum ca. 1370

R[itter], F.

'Fragekasten zur ostfriesische Geschichte und Heimatkunde', in: Upstalsboom-Blätter
10/11 (1921/23 = 1922), 130-133

130: Funde aus den untergegangenen Dollart-Dörfern [een vraag]

130-131: Der Ursprung der Karten des untergegangenen Dollart Landes

Ritter, F., en K.H. Jacob-Friesen, K.H.

'Die frühgeschichtliche und mittelalterliche Dollartfund auf dem Nesserlander Watt in
Mai 1921 und 1922', in: Jahrbuch der Gesellschaft für bildende Kunst und
vaterländische Altertümer zu Emden 21 (1925), 237-245

Ritter, F.

'Die Haseborg und das Emsbett zwischen Leerort und Weener', in: Upstalsboom-
Blätter 6 (1916/17), 90-92

Volgens Kettler, Amtsbeschreibung, een vroegere naam voor de Eems

- Roemeling, O.D.J.
'De Hoogstaangeslagenen in het Oldambt in 1571', in: *Gruoninga* 10 (1964), 59-61
- Roemeling, O.D.J.
'Oldambtster geslachten', in: *De Nederlandsche Leeuw* 97 (1980), k. 1-28, 213-59, 102 (1985), k. 410-445 etc.
- Schaik, R.W.M. van
'Omvang en kwaliteit van het cultuurareaal in Groningerland tijdens de 16de en 17de eeuw', in: *Historisch-geografisch tijdschrift* 2 (1984), 9-19
- Schelvis, J.
'Mites from Medieval Scheemda,'in: *Palaeohistoria* 32 (1990), 315-321
- Schleicher, S.
'Zur Entstehung der sog. ostfriesischen Registers in den frühen Werdener Urbaren', in: *Emder Jahrbuch* 1997
- Schmitz-Kallenberg, L.
'Zur Geschichte des friesischen Offiziats und Archdiakonats der münsterischen Diozese im 16. Jahrhundert', in: *Zeitschrift für vaterländische Geschichte und Altertumskunde*, hg. vom Verein für Geschichte und Altertumskunde Westfalens 75 (1917), 281-296
kerspelregister 1559 (zie ook Siemens, Atlas, 23ff)
- Schwarz, Wolfgang
'Bericht über die Ausgrabung auf der Burg bei Bunde (Kreis Leer) im Jahre 1973', in: *Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte* 45 (1977), 221-243
- Schwarz, Wolfgang
'Ausgrabungen am Steinhaus zu Bunderhee', in: *Zeitschrift für Kultur, Winrtschaft, Verkehr* 1978, H. 2, 14-18
8ff: Hayo van Lengen, Zur Bautgeschichte des Steinhauses zu Bunderhee
- Schwarz, Wolfgang, und R. Stuzke (Bearb.)
Archäologische Funde aus dem Landkreis Leer. Mit einem Beitrag von Ralf Bärenfänger (Mittelalter) (*Archäologische Mitteilungen aus Nordwestdeutschland*, 21) Oldenburg 1998
- Siemens, B.W.
Toelichting behorende bij de historische atlas van de provincie Groningen Groningen 1957
- Siemens, B.W.
Historische atlas van de provincie Groningen Groningen 1962
- Siemens, B.W.

Dijkrechten en zijlvesten
Groningen 1974

Siemens

Dollardkaart

Smet, L.A.H. de

'Die holozäne Entwicklung des niederländischen Randgebietes des Dollarts und der Ems', in: Verh. Kon. Ned. Geol. Mijnbouwk. Gen. S. 29 (Den Haag 1960), 15-23

Smet, L.A.H. de

Het Dollardgebied. Bodemkundige en landbouwkundige onderzoeken in het kader van de bodemkartering, 2 delen, diss. (Versl. Landbouwk. Onderz. 67, 16; De bodemkartering van Nederland, 20)
Wageningen 1962

Smith, A.J.

'Verlies en aanwinst van land in de provincie Groningen gedurende de negentiende eeuw', in: Bijdragen tot de kennis van de provincie Groningen en omgelegen streken 1 (1901 = 3e/4e stuk), 225-284
met een en ander over Dollardgebied in de middeleeuwen

Smith, A.J.

'Het eiland Ulsda', in: Groningse Volksalmanak 1901, 196-224

Smith, A.J.

'Nog iets over het eiland Ulsda', in: Groningse Volksalmanak 1901, 239

Somsen, G.A.J.

Dijken in de Dollard: een methodologisch onderzoek naar het gebruik van kaarten in de historische geografie
Amsterdam 1988 (br. <http://cartography.geog.uu.nl/kaartboeken/literatuur.html>)

Stüwer, W.

'Zur Werdener Besitzgeschichte in Friesland', in: Westfalen 51 (1973), 57ff

Terburg-Arminius, G.

'Eine Dollartsage', in: Niedersachsen 1 (1895/96), 299-300, 314-315

Theuerkauf, G.

'Ein Kirchenverzeichnis für den Münsterschen Archdiakonat Friesland um 1500', in: Dona Westfalica. Georg Schreiber zum 80. geburtstage dargebracht von der Historischen Kommission Westfalens (Schriften der Historischen Kommission Westfalens, 4), 354-373
Münster 1963

Ufkes, Adrie, Jan Schoneveld

Een archeologisch onderzoek naar het verdwenen dorp Houwingeham bij Nieuweschans, prov. Groningen (ARC-Publicaties, 20)

Groningen 1998 (34 pp.)

Uytterschaut, H.T.

'The human skeletons from the late-medieval graveyard of Scheemda', in: Palaeohistoria 32 (1990), 323-330

Uytterschaut, H.T.

'De menselijke skeletten uit Scheemda (Gr.)', in: Paleo-aktueel 2 (1991), 127-129

Versfelt, H.J.

'De kerken van het Oldambt in 1545', in: Groninger Kerken 18 (2001), 4-17 (afl. 1)

Vries, J.Fr. de

'Ummeborch, Gareborch, Oversteborch', in: Jahrbuch der Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Alterthümer zu Emden 12, 160f

Vries, W. de

Groninger plaatsnamen
Groningen/Batavia 1946

Vrieze, P.L de

'De restauratie der hervormde kerk te Beerta', in: Groningse Volksalmanak 1963, 137-163

Wegman, C.J. en R.M.A.

Register van hoenderbelasting des Gerichtes Westerwolde 1568-1575, 1589-1593
Wierden 1982

Wegman, C.J. en R.M.A.

Ontvanck van breucken des Gerichtes Westerwolde 1567-1667
Wierden 1982

Westing, Hans

'Grondig bekeken: archeologische vondsten uit Winschoten', in: Oud Winschoten
1. 1 (1998), afl. 1, 10-11
5. 3 (2001), afl. 6, 15-16 (Siegburgkan 15e eeuw)
6. 4 (2002), afl. 8, 18-19 (in Groningen gevonden kloostermoppen)

Wiemann, Harm

'Geschichtliche Entwicklung der Grenz- und Territorialverhältnisse im Rheiderland, Dollart und Unterems', ms. vervielfältigt
Holthusen 1947

Wiemann, Harm

'Studien zur Geschichte der Häuptlinge des Reiderlandes', in: Jahrbuch der Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Alterthümer zu Emden 48 (1968), 5-24

Wildvang, Dodo

Das Reiderland
Upleward 1921 (of 1920?)

Willebrands, Adelbert

'De St.-Benedictusabdij te Menterwold', in: Cîteaux in de Nederlanden 7 (1956), 215-223

Woebcken, Carl

Die Entstehung des Dollarts (AuV 24)

Aurich 1928 (kopie)

(Fockema 1950, 2n: "de laatste en beste historische studie")

Woude, M. van der

'De vroegere structuur van het tegenwoordige dorp Blijham', in: Groningse Volksalmanak 1956, 108-126 (kopie)

Wubbels, Bernard

'De Dollard. Van roggebrood tot biefstuk', kandidaatsscriptie Geschiedenis (Groningen) 1977 (kopie)

Zuidema, P.

'Oudheden van Wester- en Heiligerlee', in: Groninger Volksalmanak 1840, 140-146

Literatuur onderwijs Groningen

Boekholt, P.Th.F.M.

'Leescultuur in Groningen', in: Rondom de Reductie (1994), 266-286

Boekholt, P.Th.F.M.

'Onderwijs en onderwijzers omstreeks 1828', *Onderwijs, wetenschap en cultuur*, in: Spiegel van Groningen. Over de schoolmeestersrapporten van 1828, red. P.Th.F.M. Boekholt en J. van der Kooi (Groningse historische reeks, 13), 64-82 en 83-99
Assen 1995

Boeles, W.B.S.

De geestelijke goederen in de provincie Groningen
Groningen 1866

Boeles, W.B.S.

Het stemreglement van eigenerfden in Groningen en Drenthe tot benoeming van predikanten, onderwijzers, kosters en kerkvoogden
Groningen 1869

Bos, P.G.

'Schooltoestanden in Groningerland van voor honderd jaren', in: GVA 1911, 157-183

Bottema J.

Naar school in de Ommelanden. Scholen, schoolmeesters en hun onderwijs in de Groninger Ommelanden ca. 1500-1795
1999

Brucherus Joh. Christ. zoon, Heino Hermannus

Gedenkboek van Stad en Lande; in zig behelzende ene naamlijst van de predikanten dezer provincie, sedert 1594 tot 1792 : ... Nevens een bericht aangaande het christendom alhier ... Als mede ene historie van de hervormde kerk en scholen in dit gewest ...
Groningen 1792

(met predikantennaamlijst en dorpsbeschrijvingen)

Bruijel-van der Palm, Frédérique (= H.F.)

Scholen in Groningen : de ontwikkeling van het schoolgebouw voor het lager onderwijs in stad en land, 1800-1940 (Stad en Lande, 5)
Utrecht 1985

Heeres, J.E.

'De Ommelander schoolmeesters in den goeden ouden tijd', in: GVA 1891, 148-165

klas Klassificatie van de scholen in het departement stad en landen van Groningen, uitgezonderd van de steden Groningen en Appingadam, opgemaakt door de commissie van onderwijs in hetzelfde departement
Groningen 1806

klas Klassificatie der scholen in de provincie Groningen, opgemaakt in 1807 ... nu herzien en geredigeerd naar de zes schooldistricten, in 1823
Groningen 1823 (ub)

klas Klassificatie der scholen in de provincie Groningen, opgemaakt in 1807, door de Nederland. Commissie van Onderwijs. Nader herzien en geredigeerd naar de nadere regeling der zes schooldistricten
Groningen 1837

Piccardt, H.

De kosterij-goederen der hervormde kerkgemeenten
1859

Rijkens, Rijko R.

'Een en ander uit de geschiedenis van het lager onderwijs in de provincie Groningen in de 19e eeuw', in: Bijdragen tot de kennis van de provincie Groningen en omgelegen streken, 1 (1901 = 3e/4e stuk), 370-411

Wolthuis, J.

'De onderwijsvernieuwing in Groningen van 1800 tot 1820 en de rol daarin van de onderwijzers en hun gezelschappen', in: Informatiebladen van het Instituut voor Onderwijskunde der RU/Groningen 13, nr. 6 (augustus 1992), 273-315 (heb ik)

Zuidema, P.

'Schoolmeesters tractementen', in: GVA 1844, 47-49

Zuidema, J.F.B.

Het onderwijs in Usquert
1987

- Rekenonderwijs Groningen, met name Oldambt
 Brandt Hz., Stephan [Bellingwolde]
 Iets van de rekenkunde voor kinderen, die beginnen zich in deze wetenschap te oefenen
 Groningen (Jan Oomkes) 1805
 118 pp.
- Brandt Hz., Stephan
 Meetkundig rekenboek : beschouwend en werkdadig ingerigt ten dienste der scholen
 /
 Groningen (J. Oomkes) 1829
 - 143 pp. fl. 1,80
 - 2e verm. ed. met een vervolg, Groningen 1842
- Gleus Jr., W., Steph. Brandt Hz.
 Leerboek der meetkunde, met opname der voorstellen uit het Meetkundig rekenboek van Steph. Brandt Hz (lijnen en vlakke figuren)
 Groningen 1856
- Bus, Herm. Jans [Scheemda]
 Arithmetica ofte Rekenkonst : waar in geleerd word, alle Regelen en Voorbeelden op de Negotie toepasselijk ...
 Groningen 1745 (plagiat?)
- Bus, Herm. Jans [Scheemda]
 Den ontdekte Miskonstenaar beantwoord
 1745
- Jellen, Martin [Bunde]
 Rekenkundige bijzonderheden
 Amsterdam/Groningen 1779
- Knoop, Johann Hermann
 Jongmans-onderwijzer leerende I de Arithmetica of rekenkonst; II het gemeen en Italiaans boekhouden; III de Hoofd-Regels om wel gestyleerde brieven te schryven; IV Formulieren van obligatien en contracten ...; V de eerste Beginzels der Geometrie of meetkonst; VI de practicale Geometrie of 't meeten van landen ...; VII de Stereometrie of ligchamelyke meting ...; VIII de Geographie of aardryks-kunde; IX verscheidene Staats-tafels ...; X de Chronologie of tyd-rekening-kunde ...
 Leeuwarden 1756
- Knoop, Johann Hermann
 Eerste pylaar der algemene mathesis of wis-kunde, of arithmetica, waarin de gronden der geheele, zo wel gemeene als verhevener, arithmetica of rekenkonst ... verhandeld en gedemonstreert worden
 Leeuwarden 1756
- Kremer, Hermanus Pieters
 Meetkundig rekenboek voor de jeugd
 1821
- Olm, Jan van
 Arithmetica ofte rekenkonst: vervattende een onderwys der regulen en voorbeelden op de negotie toepasselyk, op een beknopte wyze, ten nut en dienst des leerlings opgesteld
 1729, 5e verb. dr. Groningen 1774
 8e dr. Groningen 1792 o.d.t. Rekenboek van Jan van Olm
 - Ja. Marnier, Arithmetica ofte rekenkonst, zijnde een korte aanleiding tot de

beginselen der cyfferkonst, 3e dr. Rotterdam 1758
 - Pieter van den Broecke (1585-1640), Arithmetica, ofte Reken-konst, bestaende in de gemeene Koopmans Regulen, den Leerlingen voorgesteld, herdr. Haarlem 1670 etc.
 - Corn. van Leeuwen, Arithmetica of Reken-konst, Amsterdam 1670
 - Claas Hendriksz Gietermaker, Arithmetica ofte rekenkonst, bestaende in negenthien deelen, Amsteram 1661-63
 - Sybrand Hansz. van Harlingen (= Cardinael), Arithmetica, ofte reken-konst, Haarlem 1639, Amsterdam 1659
 - Harman Willemsz, Arithmetica oft reken-konst, nut ende bequaem voor alle leerlinghen deser const, Enkhuizen 1616
 - Jacob van der Schuere (van Meenen), Arithmetica, oft Reken-konst, verciert met veel schoone exempelen; zeer nut voor vlijtige oeffenaers ende leergierige aenhangers dezer konst etc., herdr. Haarlem 1611, Rotterdam 1624, Gouda 1630, Amsterdam 1643

Olm, Jan van

Den Verwaanden Wiskunstenaar
 1745

Panser, Symon (1696-1754)

De loop van Mercurius om de zonne des jaars 1736 : benefens de verschijning in dezelve den 11 November 1736 des 's middags. Vertooninge van een aanmerkelijke maan eclips gevallende Ao 1736 den 26 Maart savonts. Vertooninge van de tweede geheele maans verduyteringe Ao 1736 tusschen den 19 en 20 Septemb(e)r snagts. Vertooninge van de merkwaardige zons verduyteringe, invallende op den 4 October savonts

Amsterdam: R. en J. Ottens 1736

Panser, Symon J.

Astronomische oeffeninge, ..
 Amsterdam 1736

Panser, Symon J.

Arithmetica ofte rekenkonst waarin geleert wort, alle regelen en voorbeelden op de negotie toepasselijk ... / Sym. J. Panser
 Emden 1736, 4e dr. Emden 1792, 5e dr. 1800, 6e dr. 1811

Panser, Symon

Den ontdekten Miskonstenaar
 1745

Panser, Symon

Den verdwaalden Wiskonstenaar
 1745

Panser, Symon

Opregte Embder Almanach. Op het jaar na de geboorte onses Heeren en Heylands Iesu Christi 1747. Na den verbeeterden nieuwe styl ingerigtet op onsen Oostfrieschen merididiaan
 Emden 1747

Bevat ook: Oostfrieslands bericht of naam register van alle officianten in Oostvriesland, voor het jaar 1747 / Op't nieuw uyt gegeven door Mentet Haykens J.U.D. en Secretarius der Stadt Embden

Panser, Symon

Mathematische rariteit-kamer: Zynde een volkoomen beschryvinge van de algebra.

- Vervat in IV. boeken ...
 Groningen (Jacobus Sipkes) 1747
 476 pp., ook Groningen 1749, Amsterdam 1766
- Panser, Symon
 Meet-konstige vertoning van de grote en merk-waardige zons-verduistering die
 wezen zal den 25. Julius 1748. Hoe dezelve zig boven de stad Amsterdam en andere
 omleggende steden zal vertoonen
 Amsterdam 1748
- Swartwold, R. [Midwolda?]
 Wetenschappelijk handboekje voor mijne leerlingen
 2e dr. Groningen, Smit 1876
- Wijnholt, Jan Harms (Midwolda)
 Een nieuw ontdeekten Comeet
 1745
- Wilkens, Martyn
 Arithmetica, oft Reken-konst : verciert met veel schoone regulen ende exempelen,
 zeer dienstich voor alle kooplieden, ende vlytighe aenvangers deser konst, etc. /
 beschreven door Martin Wilkens ...
 Groningen (Nathanael Rooman) 1630
 - 32+349+3 pp.
 - 2e dr. Groningen 1639
 - 4e dr. Groningen 1669
 - Groningen 1719: Aritmetica ofte reken-konst, verciert met veel schoone
 regulen ende exempelen, seer nut ende bequaem voor alle leerlingen ende
 vlijtige aenvangers deser konst
- Wilkens, Martyn
 Officina algebrae; waerinne door een miraculosische inventie seer konstelijck
 gewrocht worden d'æquatien ... over de gesommeerde quadraet : cubic : zensizens :
 asursol: ende andere dierghelijcke ghetalen, mitsgaders haere aggregatorum
 aggregaten ... / alles door Martyn Wilkens
 Groningen (Augustyn Eissens) 1636
 132 pp.
- Zelling, E.J.
 Rekenboeken voor het koninkrijk der Nederlanden
 br. Koers, Eexta, 111

Oldambt: auteurs schoolboeken

Bouman, Herman

De vormleer in de lagere school
1858, meerdere herdr.

Bouman, Herman

De eerste trap van het leesonderwijs in aanschouwingsoefeningen
1866, meerdere herdr.

"een normaalwoordenmethode, analytisch-synthetisch, die de oude spelmethode volkomen deed vergeten"(NGE 130)

Bouman, Herman

Het gulden kinderboek: eerste leesboek voor huisgezin en school
1876, meerdere herdr.

Bouman, Herman

Opvoeding en onderwijs, gegrond op des menschen lichamelijke en geestelijke ontwikkeling
1877, meerdere herdr.

Klugkist, Siwert (-1722, zoon van Conradus, zie Boekzaal 1740)

Geestelyck Hant-boecksken, ofte Memoriael : vervattende niet alleen 't geene de schoolkinderen des Caspels Eexta (der Oldambten) ordinaris in haer schoole van buiten leeren, maer oock andere stichtelycke dingen meer : bequaem om van de jeugt geleert te worden
Amsterdam 1687

Klugkist, Siwert

Bybel-woorden, ofte een ordentlijke verzameling van vele uitgelezene woorden der Heilige Schrifture, ... inzonderheid die zeer bezwaarlijk zijn om te spellen en te lezen : in vragen en antwoorden, ... t'samen gestelt, en in druk gebragt ... En nu ... ten vyfdenmaal in druk gebragt, met enige veranderinge in de spellinge, door twe van des auteurs klein-zonen, Siwert Klugkist en Siwert Haykens
Groningen 1774 (32 pp.)
6e dr. 1793, 7e dr. 1800

Kremer, Hermanus Pieters

Korte schets der bijbelsche geschiedenissen
1819

Kremer, Hermanus Pieters

De kleine orthographist
1819

Kremer, Hermanus Pieters

Meetkundig rekenboek voor de jeugd
1821

Kremer, Hermanus Pieters

Bevattelijk onderwijs in de nederlandsche spel- en taalkunde voor de schooljeugd
1822

Zelling, E.J.

Korte en gemakkelijke **leeslesjes** voor kinderen : bestaande uit woordjes van ééne lettergreep zonder zaamgestelde voor- en achter-voegsel, met een prentje bij ieder lesje

Winschoten (H.V. Huisingh) 1825 (1 1/2 st., met prenten)

9e dr. 1852, 10e dr. 1862: "Vervolg op den Spelend leerenden Jan"

- Zelling, E.J.
Theoretisch practisch berigt over de klankmethode: briefswijze medegedeeld ... met
eene aanprijzende voorrede van M.J. Adriani
Winschoten 1825 (fl. 0.60)
- Zelling, E.J.
De kleine leesgraag: een leesboekje voor kinderen
Winschoten 1826 (2 stuivers, 200 pp.)
- Zelling, E.J.
De spelend leerende Jan, of Eerste leesboek voor de lieve kleinen, met prentjes
Winschoten, 6e dr. 1849 (16 pp.)
- Zelling, E.J.
De kleine speelgenooten; of derde leesboek voor de lieve kleinen
Winschoten, 3e dr. 1849 (24 pp.)
met prentjes
- Zelling, E.J.
Gesiena : een leesboek voor de bovenste afdeeling der laagste klasse
Winschoten 1846, id. 2e verb. dr. (36 pp.)

Oldambt en Veenkoloniën: historie dorpsscholen

zie ook histories van Winschoten, Nieuw-Scheemda en vooral Eexta.

Buursma, Westerwolde, 77-79

Sleebe, Westerwolde

- adre Adres met memorie van toelichting betreffende schoolvergaderingen aan den Raad der gemeenten Bellingwolde en Wedde, van den Bond van Nederlandsche Onderwijzers, afd. Bellingwolde e.v.
Bellingwolde 1906 (26 pp.)
- Directie van de Landbouw
R.L.W.S. Jan Kok school - Veendam, 1904-1954
1955
- Ekamper, Jurrie
In 100 jaar van ambachtsschool naar college (Herinneringsboek ter gelegenheid van het feit dat er op 30 april 1900 een ambachtsschool in Winschoten werd geopend)
Winschoten 2000 (251 pp.)
- Fokkema, H., Erik Schuur
75 jaar christelijk onderwijs Heiligerlee
Scheemda 1995 (90 pp.)
- gede Gedenkboek uitgegeven ter herinnering aan het gouden jubileum der hogere burgerschool te Winschoten
1929
- gede Gedenkboek uitgegeven ter herinnering aan het 75-jarig bestaan der Gemeentelijke Hogere Burgerschool te Winschoten 1879-1954
Z.p., z.j., 68 p. [met los erratumblad]
- Haan, K.B.
135 jaar lager onderwijs in Heiligerlee
Scheemda 1988 (132 pp.)
- Haan, K.B.
De geschiedenis van de openbare lagere school te Westerlee, uitg. ter gelegenheid van het 50 jarig bestaan van de F.T. Venemaschool en de reünie van oud-leerlingen en oud-leerkrachten van de openbare lagere school Westerlee op 20 juni 1998
Westerlee 1998 (95 pp.)
- Hidding, Henzo, e.a.
1918-1972 Fabriksterschool Veelerveen
Z.pl. 1997
- Hond 100 jaar Christelijk Onderwijs Nieuwolda: 1898 - 1998, uitg. Christelijke Basisschool "de Zaaier"
Nieuwolda 1998 (76 pp.)
- Hond Honderd jaar openbaar onderwijs aan de Hereweg. Uitgave t.g.v. het 100-jarig bestaan van de Openbare Lagere School te Meeden
Meeden 1982 (aanw. Grunneger Bouk)
- Jan P. Koers, Stina Kruizinga
Sint Vitusschool: 75 jaar katholiek onderwijs in Winschoten, 1921-1996
Winschoten 1998 (95 pp.)
- Jonkers, E.J. e.a. (red.)
Gymnasium Winschotatum. Gedenkboek bij het 125-jarig jubileum 1832-1957
1957
- Kiewiet, Theo

- 115 jaar openbaar onderwijs in Midwolda
Scheemda 1996 (104 pp.)
- Klijnstra, Marten en Wiebe Klijnstra
"Het wordt nooit meer zoals het geweest is": o.l.s. Mr.'D.U. Stikkerlaan', 1970-1976,
een tijdsbeeld
Winschoten 1994
- Leertouwer, Herwin, Karel Vlak
Zeven keer tien is zeventig : historie van het voortgezet onderwijs in Woldendorp
Woldendorp 1991 (108 pp.)
- Molema, E.
Een blijde dag te Finsterwold; of : hoe het nieuwe schoolgebouw dáár werd ingeweid
/
Groningen 1864
- Plant, P.J.
50 jaar Schortinghuisschool: 1940-1990
Winschoten 1990 (95 pp.)
- prog Programma der feesten op 29 en 30 October 1954 ter gelegenheid van de
herdenking van het 75-jarig bestaan der Gemeentelijke Hogere Burgerschool te
Winschoten 1879 - 1954
Z.p., z.j., [8 p.], geniet.
- Smit, Bert, en ...
'Onderwijs', notitie Oud Winschoten c1995
- Tjaden, E.
'Honderd jaar voortgezet onderwijs in Eexta?', in: Hist.Ver.Scheemda 4 (1990), afl.
6, pag. 3-6
- Tjaden, E., en C.B. Waalkens
De geschiedenis van het onderwijs in Eexta (Eexterschool 75 jaar)
Scheemda 1995 (140 pp.)
- Twiest, H.
Één keer onderwijzen = honderd keer oogsten: een eeuw Christelijk onderwijs,
Westerlee
Westerlee 2000 (96 pp.)
- vero Verordening op de openbare lagere scholen in de gemeente Beerta
Winschoten 1875 (boek wordt verfilmd)
- vrie Vriescheloo 150 jaar openbaar onderwijs in vriescheloo 1834-1984
Z.p., z.j., 96 p.
- Wal-van Triest, Marijke van der, Jan Bijhold en Gerrit Holvast
75 jaar Christelijk onderwijs in Blijham (1921-1996)
- Wal-Feiken, Ria van der, e.a.
Gedenkboek School met de Bijbel te Scheemda. 1906-1981
Scheemda 1981 (96 pp.)

Aanvullingen:

- Soli Deo Gloria, 75 jaar christelijk onderwijs in Zuidbroek 1994
Openbaar onderwijs Oostwold
Christelijk onderwijs Wagenborgen